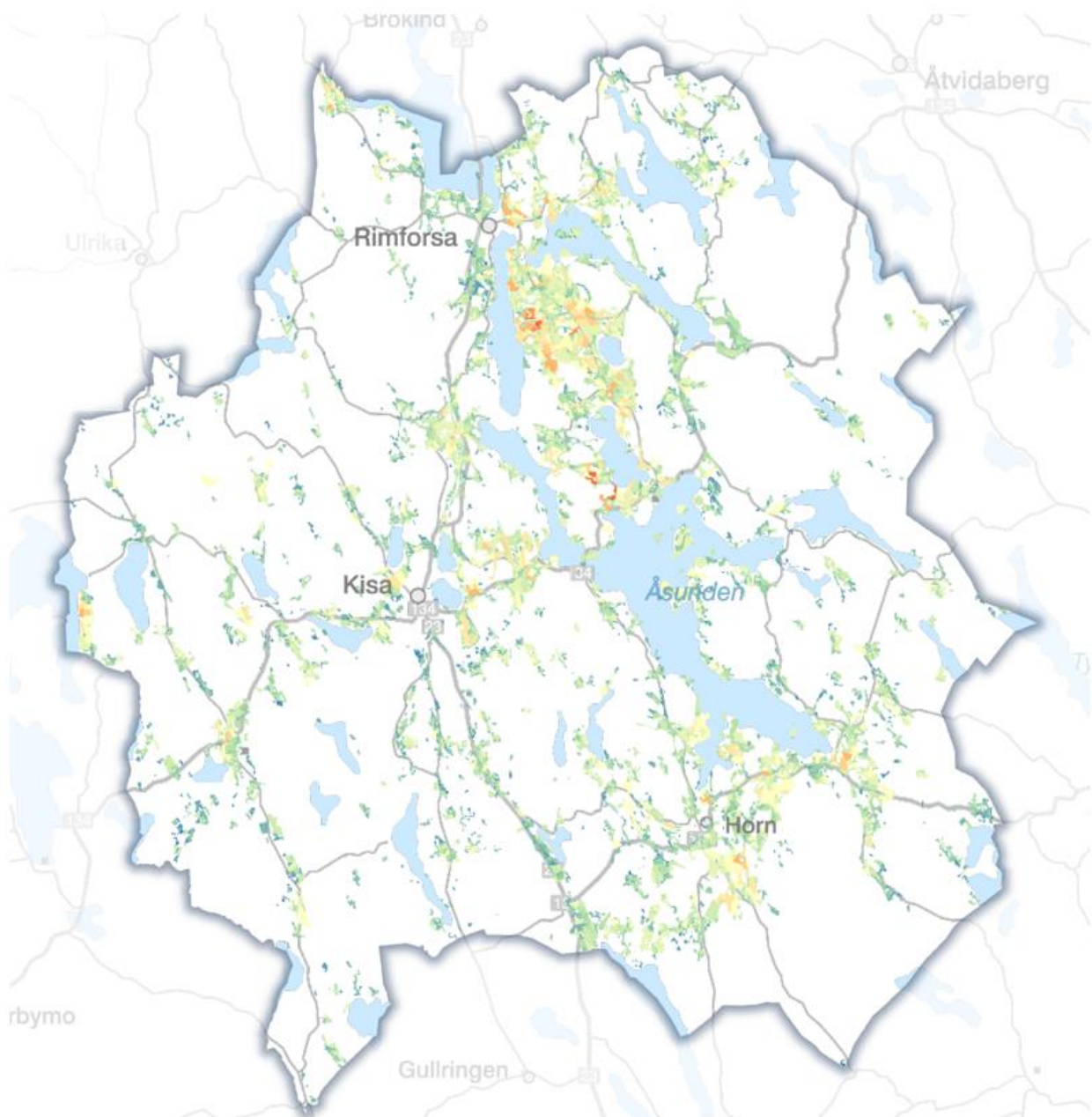

Kinda
kommun

Klassning av jordbruksmark

Ändringsförteckning

Ver	Datum	Ändringsbeskrivning	Granskad	Godkänd av
0.8	2023-11-07	Torun Andersson, Rebecca Petersson, Karl Persson, Åke Svensson		
0.9	2023-11-20	Uppdaterat med tätorter och analys Åke		
0.95	2023-11-24	Tillägg med områden Torun och Åke		
0.99	2023-12-04	Justering efter kommentarer		
1.0	2024-12-28	Komplettering efter möte		
1.1	2024-01-12	Komplettering efter synpunkter Åke		

Sweco Sverige AB 556767-9849
Uppdrag N/A
Uppdragsnummer 30065121
Kund Kinda kommun
Upprättad av Torun Andersson, Rebecca Petersson, Karl Persson & Åke Svensson
Datum 2023-11-07
Dokumentreferens Klassning av jordbruksmark i Kinda kommun

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Syfte	5
1.2	Bakgrund	5
1.2.1	Miljöbalken	6
1.2.2	Definitionen av jordbruksmark	7
1.2.3	Faktorer som påverkar jordbruksmarken	9
1.2.4	Översiktsplaneringen som referens	9
1.2.5	Regional utvecklingsstrategi	10
1.2.6	Miljömål	10
1.2.7	Ekosystemtjänster	10
1.2.8	Livsmedelsstrategi	12
1.2.9	Befolkningsökning	14
2	Klassning av jordbruksmark	16
2.1	Modell för att använda klassningen av jordbruksmark i planeringen	16
2.1.1	Är det jordbruksmark?	17
2.1.2	Är den brukningsvärd?	17
2.1.3	Är exploateringen ett väsentligt samhällsintresse?	17
2.1.4	Finns det en mer lämplig placering?	18
2.1.5	Om jordbruksmark utgör bästa alternativet för exploateringen?	19
2.2	Beskrivning av klassificeringen	20
2.2.1	God arrondering	21
2.2.2	Närhet till jordbrukscentrum	24
2.2.3	Marker nära djurhållande gårdar	24
2.2.4	Markens produktionsförmåga	25
2.2.5	Betesmarker och slåtterängar med särskilda värden	25
2.2.6	Ekologisk produktion på åkermark	27
2.2.7	Närhet till vatten	28
3	Jordbruksmarken i Kinda kommun	30
3.1	Klassning av jordbruksmark i kommunen	32
3.1.1	Kisa	33
3.1.2	Rimforsa	37
3.1.3	Horn	38
3.1.4	Hycklinge	42
3.2	Förändring över tid	45
3.3	Nulägesbeskrivning	51
3.4	Landskapet	58
3.5	Djurhållande gårdar	60
3.6	Produktion jordbruksmark	61
4	Ianspråktagande av jordbruksmark	62
4.1	Kompensationsåtgärder	62
4.2	Äkta generationsskifte	62
4.3	Avtal	63
4.4	Uppföljning av utförda åtgärder	63
4.5	Exempel på kompensationsåtgärder	64
5	Sammanfattning	67
6	Medverkande tjänstepersoner	68

7 Referenser och datakällor 69

1 Inledning

1.1 Syfte

Rapporten med tillhörande klassning av jordbruksmark utgör ett underlag som syftar till att vägleda kommunen i beslut kring placeringen av väsentliga samhällsintressen i den översiktliga planeringen, men även i vidare planprocesser till exempel som stöd för beslut i intresseavvägning i detaljplaneringen.

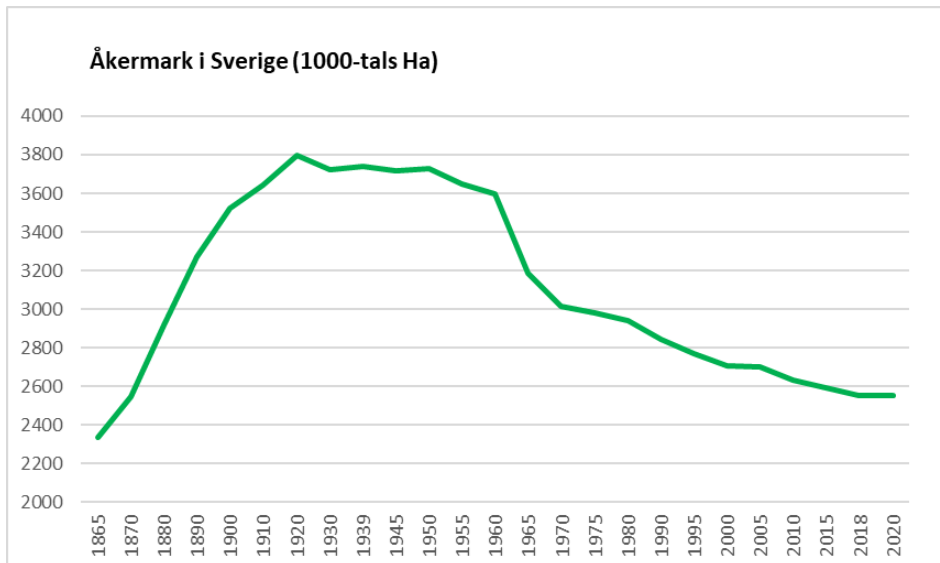
Samtidigt som all brukningsvärd jordbruksmark är skyddad kan det finnas anledning att värdera markerna för att få en uppfattning jordbruksmarkens värde. Det kan användas i de prioriteringar och avvägningar som görs vid planering av exploatering av väsentliga samhällsintressen. I de fall inga alternativa lokaliseringar utanför jordbruksmark finns kan det även vara av värde att identifiera var en exploatering gör minst skada.

Klassningen kan ses som ett mått på brukningsvärdet i det fallet jordbruksmark utgör bästa alternativet för en exploatering. Klassningen har tagits fram utifrån storleken på fält och hur intilliggande åkermark kan sambrukas rationellt, närhet till brukningscentrum och djurhållande gårdar. Faktorerna produktionsförmåga, ekologisk produktion, betesmarker och slätterängar med särskilt höga naturvärden samt närhet till vatten ligger också till grund för klassningen, dessa faktorer har bedömts ha stor betydelse för jordbruksverksamheten i Kinda kommun.

1.2 Bakgrund

Sveriges befolkning ökar, därav finns ett behov av att utveckla så väl städer som landsbygd med bland annat nya bostäder och ny infrastruktur. Exploateringen sker ofta på jordbruksmark som ligger intill städer. Jordbruksmarken är en viktig samhällsresurs som utöver råvaror som livsmedel och bioenergi, levererar många livsnödvändiga nyttor som människan får från naturen, så kallade ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster bidrar till människors välbefinnande och bygger på processer som uppstår i samspelet mellan olika naturliga organismer. Ett samspel som grundar sig på odlingslandskapets biologiska mångfald.

Befolkningen i Sverige ökar medan jordbruksmarken minskar.

Figur 1 Åkermarken har minskat över tid i Sverige de senaste hundra åren.
Källa Jordbruksverkets statistik

En allt snabbare urbanisering, i kombination med klimatförändringarna, ställer stora krav på ett helhetstänk kring samhällets totala resursanvändning. Ur ett framtida mat- och energiperspektiv är det problematiskt att jordbruksmark bebyggs eller växer igen.

När jordbruksmark en gång hårdgjorts är marken i regel svår att återta i produktion. Omkringliggande marker kan påverkas när jordbruksmark tas i anspråk, det kan medföra att det inte längre går att bruka den kvarvarande marken rationellt. Jordbruket har även ett kulturhistoriskt värde och innehåller spår från många generationers brukande. Det är därför viktigt att jordbruksmarken förvaltas väl och att de beslut som fattas är välgrundade.

1.2.1 Miljöbalken

Jordbruk är av nationellt intresse och skyddas i enlighet med miljöbalkens 3 kap. 4 § (1998:808):

*”Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse.
Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse
eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose
väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses
på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan
mark tas i anspråk.
Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt
möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett
rationellt skogsbruk.”*

Det är jord- och skogsbruksnäringen som är av nationellt intresse, inte enbart marken. Markens brukningsvärde är därav centralt för bevarandebalansen. En förutsättning för ett rikt odlingslandskap är att marker brukas.

Jordbruk tillsammans med skogsbruk regleras som en allmän bestämmelse. En allmän bestämmelse har ingen geografisk avgränsning och föreslagna

exploatering måste därför prövas för varje åtgärd som kan påverka den nationella betydelsen av näringen. Kommuner behöver därför väga intresset av den brukningsvärda marken som resurs mot behovet av exploatering. Vidare behöver kommunen redogöra för varför inte annan mark kan tas i anspråk för att tillgodose exploateringsintresset¹.

När jordbruksmark en gång hårdgjorts till fördel för till exempel bebyggelse eller vägar, är marken i regel svår att återta i produktion². Det är inte bara den exploaterade marken som påverkas när jordbruksmark tas i anspråk, försämrad arrondering och uppsplittring av jordbruksföretag kan medföra att det inte längre går att bruka den omkringliggande marken rationellt. Målsättningen vid hanteringen av jordbruksmark bör vara att värna marken mot ingrepp som försämrar möjligheterna att bedriva ett på lång sikt konkurrenskraftigt jordbruk. I de fall som jordbruksmark exploateras är det viktigt att minimera fragmentering och den andel av marken som tas i anspråk³.

1.2.2 Definitionen av jordbruksmark

Enligt förarbetena till Naturresurslagen (nuvarande 3 kapitlet miljöbalken) avses med begreppet jordbruksmark sådan mark som med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga förutsättningar är lämpad för jordbruksproduktion (Proposition 1985/86:3 sidan 53).

1.2.2.1 *Jordbruksmark består av åkermark, betesmark och slåtteräng*

Enligt Jordbruksverket⁴ definieras åkermark som mark som används till växtodling eller är i ett sådant tillstånd att den kan användas till växtodling. Marken ska kunna användas till växtodling utan någon annan förberedelse än användande av vanliga jordbruksmetoder och jordbruksmaskiner. Om det till exempel är många stora stenar på en mark är den oftast inte lämplig att använda till växtodling och utgör därmed inte åkermark. Mark som används till fruktodling eller som plantskola samt mark där det sker odling av energiskog räknas också som åkermark. Betesmark och slåtteräng är mark som används till bete och som inte är lämplig att plöja. På betesmark ska det växa tillräckligt med gräs och örter av det slag som duger till foder för djuren.

1.2.2.2 *Blockdatabasen och övrig statistik*

Den data som ligger till grund i denna rapport gällande jordbruksmarken är Jordbruksverkets blockdatabas från och med år 2013 till år 2022. För generell statistik och jämförelser över tid har statistik från Statistiska Centralbyrån (SCB) och Jordbruksverket använts.

Jordbruksblock är en datamängd som innehåller uppgifter om maximalt stödberättigande jordbruksmark enligt Europeiska unionens (EU) definitioner⁵.

¹ Länsstyrelsen Södermanlands län, [Jord- och skogsbruk i översiktsplanen](#)

² Länsstyrelsen Södermanlands län, [Jord- och skogsbruk i översiktsplanen](#)

³ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

⁴ Jordbruksverket, 2022, [Jordbruksmarkens användning 2022](#)

⁵ Europeiska kommissionen, 2023, [Jordbruksblock EU](#)

Datamängden innehåller inte all jordbruksmark i Sverige, utan bara den mark som en lantbrukare har sökt stöd för någon gång.

Ett block är en yta som avgränsar ett område med jordbruksmark. Ett block avgränsas av fasta avgränsningar. Exempel på fasta avgränsningar är vägar, stenmurar, skog och bebyggelse. Ett block kan också avgränsas av regiongränser (församlingsgränserna från 2000). Ett block måste, med få undantag, vara minst 0,1 hektar. På ett block kan bara en lantbrukare ha jordbruksmark (undantag för betesmark som sambetas).⁶

---

⁶ Jordbruksverket, 2023, [Gårdsstöd 2023](#)

1.2.3 Faktorer som påverkar jordbruksmarken

Det är flera faktorer som behöver värderas vid bedömningen av den brukningsvärda marken i avvägningar mot andra samhällsintressen. Nedan ges en övergripande beskrivning av de faktorer som Sweco har bedömt vara relevanta vid värdering av jordbruksmark utifrån ett samhällsplaneringsperspektiv.

Markanvändningen

- Fältens storlek, form och sammanhållning. Större skiften utan odlingshinder är exempelvis eftersträvarsvärda för en effektivare produktion.
- Produktionsförmåga, det vill säga vad som är möjligt att producera på marken.
- Arrondering och närhet till brukningscentrum och gårdscentrum. Arrondering syftar på åkrars läge i förhållande till varandra och till de byggnader som används i jordbruksverksamheten.
- Att det söks jordbrukarstöd för marken är en indikator som visar att marken är brukningsvärd.
- Ekologisk produktion.
- Biologisk mångfald.

Landskapet

- Jordarten är en faktor som främst har betydelse för åkermarken. Ur ett produktionsperspektiv ger lerjordar generellt sett bäst avkastning.
- Landskapets struktur är också av betydelse. Små marker i ett mosaiklandskap med mycket skog är oftast mindre lönsamma än marken i slättlandskapet. Mosaiklandskapet är ofta inte lika rationellt att bruka men ger flera nyttor som är viktiga ur till exempel ett ekosystemperspektiv.

1.2.4 Översiktsplaneringen som referens

Kommunen ska enligt 3 kap. 4 § plan- och bygglagen (2010:900) i översiktsplanen redovisa de förhållanden som med hänsyn till de allmänna intressena enligt 2 kap. (plan- och bygglagen, 2010:900) kan ha väsentlig betydelse för sådana beslut som rör mark- och vattenanvändningen. Det är därför fördelaktigt om översiktsplanen har en tydlig viljeinriktning för vilken prioriteringsordning jordbruksmark ska ha vid frågor om annat ianspråktagande. En översiktsplan är inte juridiskt bindande men fungerar trots detta som referens vid rättskonflikter. Till exempel bör kända konflikter gällande jordbrukets utveckling belysas samt redovisningar av markanvändning som gör det möjligt att bedöma om jordbruksmarkens ställning som nationellt intresse har tillgodosetts.

I översiktsplanearbetet bör kommunen väga intresset av den brukningsvärda marken som resurs mot behovet av exploateringar. Kommunen bör vidare redogöra för varför inte annan mark kan tas i anspråk⁷. När en kommun prövar lokaliseringen för en exploatering behöver det tydligt framgå hur avgränsningen

⁷ Länsstyrelsen Södermanlands län, [Jord- och skogsbruk i översiktsplanen](#)

av alternativa områden har gjorts och att exploateringen har stöd i översiktsplanens mål och ställningstaganden så att det går att följa kommunens resonemang och bedöma om avgränsningen är rimlig⁸.

1.2.5 Regional utvecklingsstrategi

Region Östergötland har tillsammans med alla länets kommuner, Länsstyrelsen, Linköpings universitet och flera aktörer som arbetar med utvecklingsfrågor i Östergötland formulerat strategier för regional utveckling⁹. Utvecklingsstrategin för Östergötland är regionens gemensamma vägvisare för regional utveckling och ska leda till en hållbar tillväxt och utveckling i Östergötland med sikte på 2040.

Principerna i den regionala utvecklingsprincipen är följande:

- Prioritera bebyggelseutveckling på platser med goda förutsättningar till platsutveckling på landsbygder, i städer, tätorter och byar i syfte att stärka och utveckla attraktiva livsmiljöer där människor vill bo och
- Verka för en tät och sammanhållen bebyggelse med fokus på platser med goda förutsättningar till effektiv kollektivtrafik och god service och med hänsyn tagen till olika platsers förutsättningar på landsbygder i städer, tätorter och byar för att främja en hållbar struktur.

Strategin att knyta samman Östergötland och att ta vara på det goda läget bygger på ett Östergötland som är geografiskt sammanhållet vilket stärker förutsättningarna för hållbar utveckling och goda livsvillkor för regionens invånare. En utgångspunkt för detta är att olika platsers förutsättningar tillvaratas.

1.2.6 Miljömål

Sverige har 16 miljömål och aktuellt ämne berör särskilt målet "Ett rikt odlingslandskap".

"Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks."

En viktig del av kommuners arbete för att nå detta miljömål är en långsiktig förvaltning av jordbruksmarken genom kartläggning, kunskapsinhämtning och integrering av jordbruksmarkens olika värden i planarbetet.

1.2.7 Ekosystemtjänster

Begreppet ekosystemtjänster används för att beskriva hur människors välfärd och välbefinnande är beroende av att ekosystemen fungerar. Det kan bland annat handla om mat, cirkulation av näringsämnen och pollinering av blommor.

Kinda kommun har ett relativt småskaligt jordbruk med ett variationsrikt inslag av ängs- och betesmarker i framför allt skogsbygd med ett kuperat mosaiklandskap. Dessa är särskilt värdefulla som ekosystemproducenter.

⁸ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

⁹ Region Östergötland, 2021, [Östergötlands regionala utvecklingsstrategi](#)

Boverket betonar vikten av att ställa om vårt samhälle så vi klarar av utmaningarna och de förändringar som klimatförändringarna för med sig. Vi måste göra plats för ökade vattenmängder och för att klara värmeböljor. Psykisk och fysisk ohälsa är ett växande problem, landskapet och den byggda miljön behöver därför främja hälsa och välbefinnande.¹⁰

Parker, grönområden och natur kan hjälpa oss att hantera flera av dessa utmaningar. Dessa ekosystem är en resurs bland annat för att ta hand om dagvatten, sänka temperaturer, rena luft och vatten samt minska buller. Grönska och natur ger möjlighet till vila och återhämtning och är viktiga för lek och rekreation. Samtidigt är staden en viktig livsmiljö för djur och växter som inte längre får plats i jordbruks- eller skogsbrukslandskapet. Här finns gamla träd, sparad naturmark och störd mark med öppen jord, så kallad ruderatmark, där flera arter kan hitta ett hem.

Ekosystemtjänsterna är internationellt klassificerade och delas in i fyra kategorier: försörjande, reglerande, kulturella och stödjande, se figur 2.

Figur 2 Indelning i ekosystemtjänster, Naturskyddsföreningen, 2021, [Vad är ekosystemtjänster?](#)

¹⁰ Boverket, 2020, [Ekosystemtjänster i den byggda miljön](#)

I figuren nedan visas olika ekosystemtjänster i odlingslandskapet på en översiktlig nivå ur olika aspekter.

Ekosystemtjänster i odlingslandskapet

Odlingslandskapets ekosystemtjänster är en grund för vår matproduktion och livsmiljö. Aktiva lantbrukare är en förutsättning för att odlingslandskapet ska kunna leverera ekosystemtjänster till oss människor.

Rekreation och turism

Odlingslandskapets variation uppskattas av många människor vilket ger god livskvalitet och skapar förutsättningar för turism och annat företagande på landsbygden.

Vattenrening och naturlig vattenreglering

När vattnet rinner genom mark eller växtlighet fångas och bryts oönskade ämnen ner. God markstruktur bidrar till att jorden tillfälligt kan magasinera mer vatten till nytta för både växande grödor och engningen. Strukturer hjälper till att fördröja vattnets flöde i landskapet och dämpar höga flöden.

Skadedjursbekämpning

Genom att gynna nyckelarters, jordöpare och spindlar, som är naturliga fiender till skadedjur, kan angrepp på grödor förebyggas. På så sätt kan också användning av växtskyddsmedel minska.

Kulturarv

Lämningar och spår berättar om hur olika landskap har brukats, ger förklaring och koppling bakåt i tiden. Det kan vara odlingsrösen, diken, fågor, terrasser, stenmurar, ångsador eller busgrunder. Hamlade träd, alléer, slätter- och betesgränsade växter och djur är vårt biologiska kulturarv.

Bördig jordbruksmark

Jordbruksmark har formats under århundraden genom påverkan från betande djur och människans bearbetning av marken. Daggen, mikroorganismer, svampar och andra nedbrytare i jorden hjälper till att bygga upp markens bördighet. Klöver och andra kvävefixerande grödor gödslar jorden och bördiga jordar med hög mullhalt binder koldioxid från luften.

Livsmiljöer

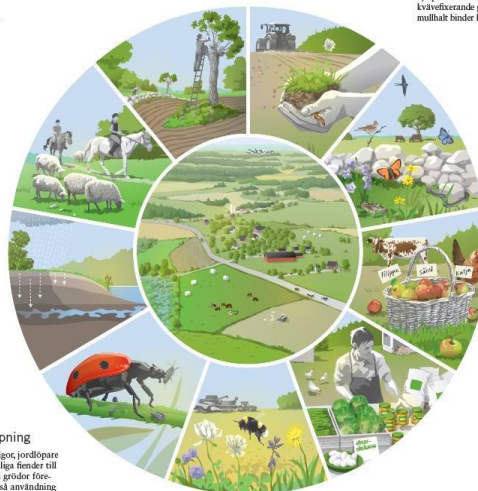
Jordbruksmarken med omgivande landskap erbjuder en mångfald av miljöer där många arter trivs. Bryn, diken, stenmurar, odlingsrösen, välgäklar, trädor och åkerkanter är livsmiljöer för insekter, fjärlar, fåglar, växter och vilt. Naturbetesmarker och ångar är bland den mest artrika naturen vi har i Sverige.

Genetiska resurser

I odlingslandskapet finns husdjur, odlade växter och vilda arter med egenskaper som har anpassats för att klara sig i sin miljö. Dessa gener kan ha betydelse för vår framtida livsmedelsförsörjning, för att utveckla nya friska och produktiva grödor eller få fram odlingsmetoder som fungerar i ett förändrat klimat.

Livsmedel och energi

I odlingslandskapet produceras i stort sett alla livsmedel och foder som djur och människor äter. Dessutom kan jordbruksprodukter användas till bioenergi, som material att bygga med och mycket annat. För leverans av livsmedel och energi krävs, förutom friska ekosystem, aktiva lantbrukare.

Pollinering

Vilda pollinatörer som humlor och solitärbin samt honungsbin har en nyckelroll för att ge större, jämnare skördar med bättre kvalitet för grödor som klöverfrö, äppel och oljeväxter. En rik och varierad växtlighet i åkerkanter, bryn och på betesmarker är viktig för att pollinatörerna ska ha en jämn tillgång på pollen och nektar under året.

Figur 3 Ekosystemtjänster i odlingslandskapet. Källa: Naturvårdsverket, [Värdering av ekosystemtjänster](#).

1.2.8 Livsmedelsstrategi

1.2.8.1 Sveriges livsmedelsstrategi

Sveriges jordbruksmark har fått större vikt i den fysiska planeringen sedan den nationella livsmedelsstrategin antogs år 2017. Strategin betonar att sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska och att landets livsmedelsproduktion och självförsörjning ska öka.¹¹

I Livsmedelsstrategin anger regeringen att det behöver säkerställas att hänsyn tas till jordbruksproduktionen i den fysiska planeringen jämte andra samhällsintressen. I de fall exploatering sker på jordbruksmark ska fragmentering och andelen mark som tas i anspråk minimeras. Regeringen bedömer att ökad kunskap behövs om jordbruksmarken och jordbruksproduktionen vid planläggning.

¹¹ Regeringskansliet, [Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030](#)

Livsmedelsstrategin ska bidra till:

- hållbar utveckling i hela landet
- att skapa tillväxt och sysselsättning
- att både konventionell och ekologisk produktionsökning stämmer överens med konsumenternas efterfrågan
- att sårbarheten i livsmedelskedjan minskar
- ökad självförsörjningsgrad av livsmedel.

Regeringen har satt upp inriktningsmål för ökad produktion av ekologiska livsmedel¹²:

- 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark 2030.

Det bör noteras att för närvarande är en ny livsmedelsstrategi (2.0) under framtagande.¹³ Det är i dagsläget inte klarlagt om målet på 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark 2030 kommer att leva kvar eller om det är det mål på 25 procent som gäller på EU-nivå¹⁴.

1.2.8.2 Regional livsmedelsstrategi

I april år 2017 tog regionfullmäktige i Östergötland beslutet om en regional livsmedelsstrategi. Den regionala livsmedelsstrategin¹⁵ har bland annat som mål att öka produktionen och konsumtionen av mat som är producerad i Östergötland.

Östergötlands livsmedelsstrategi har fyra fokusområden

- 1. Kund- och konsument**
Ökad medvetenhet om svenska mervärden genom att skapa dialog mellan producent, grossist, detaljhandel, restaurangbranschen och konsument.
- 2. Konkurrenskraft**
2030 är livsmedelssektorn i Östergötland ett ekonomiskt draglok genom produktion av både volym- och nischprodukter.
- 3. Offentlig upphandling**
I Östergötland serveras Sveriges bästa offentliga måltider på svenska och lokala råvaror.
- 4. Trygghet**
Tryggad produktionskapacitet och robusta produktionssystem för minskad sårbarhet.

¹² Näringsdepartementet, 2017, [Regeringen ökar stödet till ekologiskt jordbruk](#)

¹³ Regeringen, 2023, [Det är dags för en livsmedelsstrategi 2.0](#)

¹⁴ [Från jord till bord - Consilium \(europa.eu\)](#)

¹⁵ Vreta Kluster [Östergötlands livsmedelsstrategi](#)

1.2.9 Befolkningsökning

Den generella statistiken från Statistiska Centralbyrån (SCB) (*Markanvändningen i Sverige efter region och markanvändningsklass* uppdateras vart 5:e år 2010 – 2020. Det är en mer generaliserad statistik än den som ges i Jordbruksverkets blockdatabas, därför skiljer sig arealen något) och Jordbruksverket visar att befolkningen i Sverige ökar medan jordbruksmarken minskar. Åkermarken har minskat mer över tid medan betesmarken ökat. Det finns en rörlighet mellan vad som klassas som åkermark respektive betesmark i blockdatabasen. En analys för Sverige som helhet visar att mellan åren 2014 och 2019 klassades 12 240 hektar åkermark om till betesmark. Det omvända förhållandet var 6 340 hektar. Det innebär att det finns ett flöde av mark från åkermark till betesmark. Detta kan till viss del förklara att arealen betesmark är relativt konstant.¹⁶

I Sverige beräknas det år 2040 finnas drygt 11 miljoner invånare.

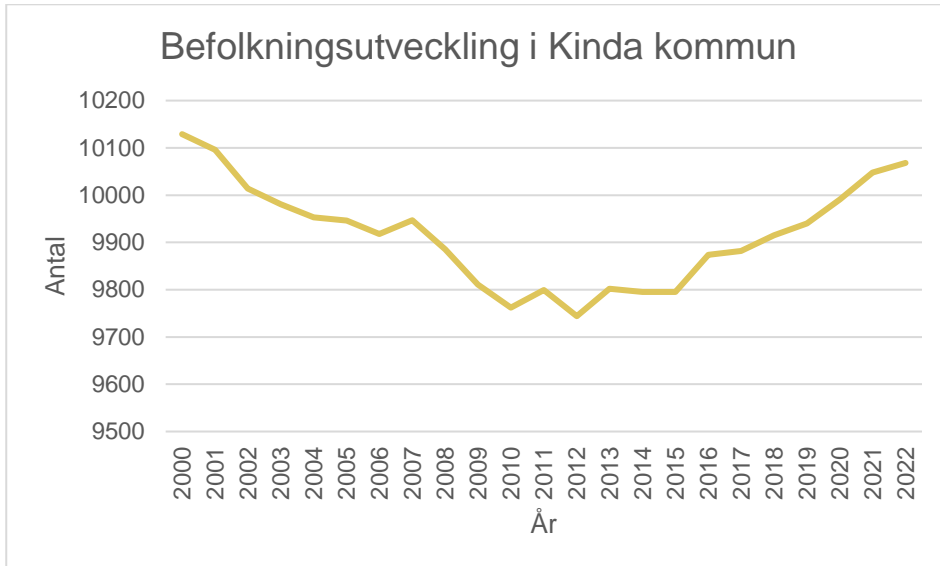
År 2022 hade Östergötlands län drygt 472 000 invånare. År 2040 beräknas länet totalt sett öka till drygt 506 000 invånare enligt SCB. Tio av länets tretton kommuner beräknas öka i folkmängd mellan 2020 och 2040, däribland Kinda kommun. Den största ökningen i antal väntas i Linköpings kommun som år 2040 beräknas vara nästan 18 864 fler personer än idag. Kinda förväntas öka med 277 invånare. I Kinda kommuns översiktsplan, som är under framtagande, anges ett mål 15 000 invånare. Det bör dock betonas att data från SCB avser prognoser och uppgifterna i översiktsplanen avser målvärde.

Tabell 1 Befolkningen i olika åldersklasser, år 2020 och 2040, kommuner i Östergötlands län (SCB)

Befolkningsutveckling i länets kommuner									
	2022				2040				Förändring
	0-24	25-64	65+	totalt	0-24	25-64	65+	totalt	
Ödeshög	1 379	2 430	1 501	5 309	1 432	2 381	1 523	5 337	27
Ydre	893	1 617	1 188	3 698	882	1 495	1 372	3 749	51
Kinda	2 645	4 670	2 757	10 072	2 743	4 553	3 053	10 349	277
Boxholm	1 381	2 633	1 512	5 525	1 371	2 528	1 822	5 721	196
Åtvidaberg	2 949	5 404	3 086	11 438	2 959	5 045	3 285	11 289	-149
Finspång	5 814	10 522	5 484	21 819	5 605	10 041	6 099	21 745	-74
Valdemarsvik	1 724	3 393	2 483	7 600	1 640	3 090	2 515	7 245	-355
Linköping	53 051	84 250	29 455	166 757	55 874	91 908	37 839	185 621	18 864
Norrköping	43 303	73 669	28 310	145 282	43 832	78 261	34 889	156 982	11 700
Söderköping	4 010	6 944	3 806	14 760	4 165	7 072	4 186	15 423	663
Motala	12 077	21 179	10 488	43 743	11 693	20 532	12 073	44 297	554
Vadstena	1 680	3 376	2 510	7 566	1 772	3 308	2 898	7 977	411
Mjölby	8 262	14 060	6 142	28 464	8 820	14 693	7 089	30 602	2 138

¹⁶ Metria FU 58 Jordbruksmark, Åke Svensson

Befolkningsutvecklingen i Kinda kommun har under de senaste åren haft en ökande trend. Sedan 2013 har befolkningen ökat markant men dessförinnan hade kommunen en negativ befolkningsutveckling.

Figur 4 Diagram befolkningsutveckling i Kinda kommun mellan åren 2000 - 2022

Befolkningsprognosen som presenteras i tabellen ovan redovisar ett förväntat invånarantal på nästan 10 350 i kommunen år 2040. I den antagna översiktsplanen (2004) presenteras kommunens vision om att vända den då nedåtgående trenden. Det kan konstateras att trenden har vänt. En ny, uppdaterad, översiktsplan är under framtagande. I denna presenteras nya visioner, bland annat tillväxtmålet om 15 000 invånare. Kommunen både vill och förväntas fortsatt öka i invånarantal framöver.

2 Klassning av jordbruksmark

Som stöd för hur jordbruksmarken värderas och hanteras vid intresseavvägningar i den fysiska planeringen har Sweco, i före detta Metrias regi, tagit fram en metod innefattande en jordbruksmarksklassning. Jordbruksnäringen är ett ansvar som vilar på kommunen som i sin planering kan undvika att föreslå exploatering på produktiv jordbruksmark, för att gynna en långsiktigt hållbar drift.

Målsättningen bör vara att värna jordbruksmarken mot ingrepp som försämrar möjligheterna att bedriva ett på lång sikt konkurrenskraftigt jordbruk. I de fall som jordbruksmark exploateras är det viktigt att minimera fragmentering och den andel av marken som tas i anspråk.

En förutsättning för ett rikt odlingslandskap är att marker brukas. Splittring av jordbruksmark kan göra att det uppstår svårbrukade områden som tillsammans med en minskning av jordbruksmarken kan få negativa effekter på jordbruket.

2.1 Modell för att använda klassningen av jordbruksmark i planeringen

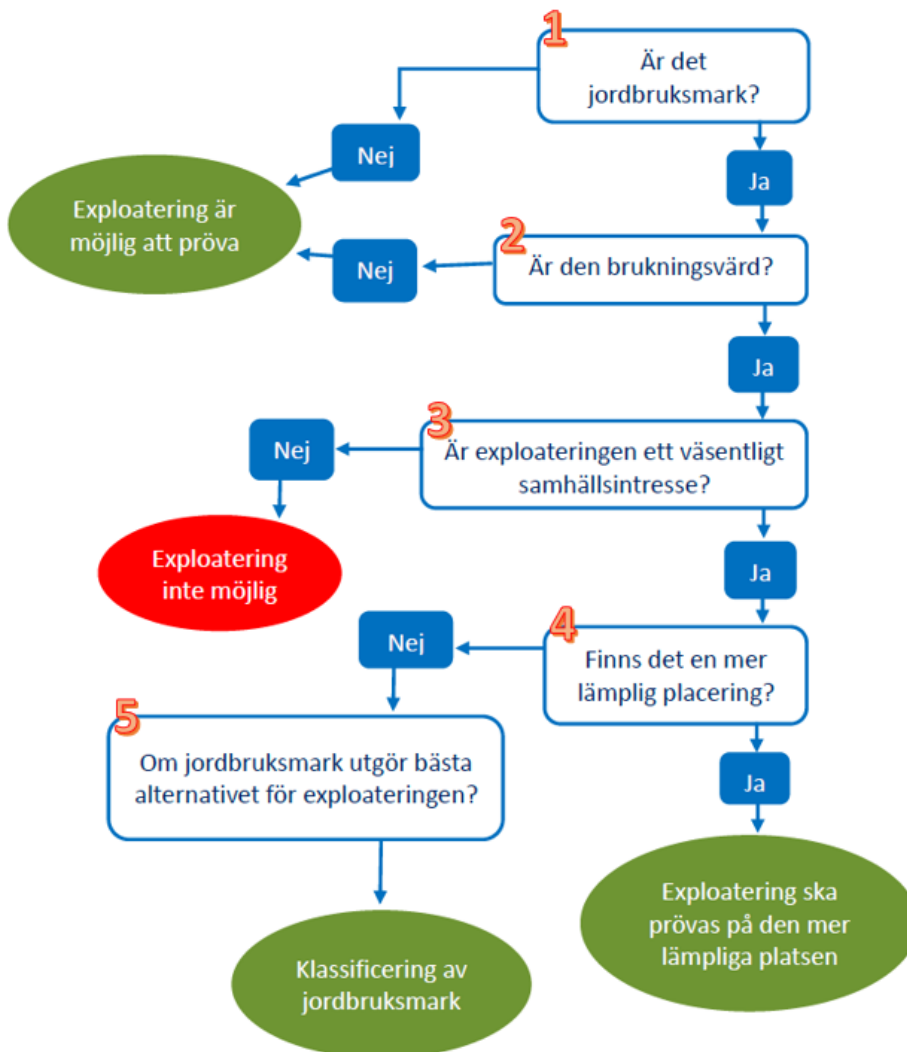
Jordbruk regleras i 3 kapitel 4 § MB som en allmän bestämmelse.

En allmän bestämmelse har ingen geografisk avgränsning (jmf. riksintresset) och därför måste den föreslagna exploateringen prövas för varje åtgärd som kan komma att påverka den nationella betydelsen av näringen.

Till metoden finns ett flödesschema med frågeställningar i enlighet med miljöbalkens 3 kap. 4 §, se figur nedan.

Frågeställningarna i flödesschemat kan användas i olika processer i planeringen beroende på i vilket skede prövningen behöver göras: i översiktsplanering, i detaljplanering eller i förhandsbesked.

Figur 5 Flödesschemat visar förslag på arbetssätt med frågeställningar om jordbruksmark som bör ställas genom planprocessen

2.1.1 Är det jordbruksmark?

Jordbruksmark är sådan mark som består av åkermark samt betesmark och slätteräng.

2.1.2 Är den brukningsvärd?

Enligt Jordbruksverket kan all jordbruksmark som det söks stöd för ses som brukningsvärd. All jordbruksmark söks inte jordbruksstöd för men blockdatabasen ger ett väldigt bra underlag.

2.1.3 Är exploateringen ett väsentligt samhällsintresse?

I riksintresseutredningen *Planering och beslut för hållbar utveckling* (SOU 2015:99), gjordes en genomgripande översyn av miljöbalkens 3 kapitel och relevanta delar av 4 kapitlet. I utredningen konstateras att jordbruksmarken är en

viktig samhällsresurs som bör hanteras långsiktigt så att brukningsbar jord finns tillgänglig i framtiden. Väsentliga samhällsintressen kan enligt utredningen vara att bygga bostäder och arbetsplatser lokaliserade nära varandra. Det kan vara att skapa välfungerande och lämpliga tekniska försörjningssystem och att säkerställa viktiga rekreativintressen. Vilka behov som ligger till grund för ett väsentligt samhällsintresse kan finnas på olika nivåer i samhället. Vissa behov finns på nationell eller regional nivå medan andra behov är mer lokala och kan skilja sig åt mellan kommuner.

I regeringens proposition med förslag till lag om hushållning med naturresurser m.m. (Prop. 1985/86:3) anges även bostadsförsörjningsbehovet som exempel på väsentligt samhällsintresse.

Enligt Jordbruksverket bör en exploatering, för att kunna räknas som ett väsentligt samhällsintresse, stödja en långsiktigt hållbar samhällsutveckling och samtidigt bidra med någonting platsspecifikt som inte kan tillgodoses någon annanstans. Det exemplifieras med exploateringar som kan bidra till att utveckla en byakärna, förbättra förutsättningarna för kollektivtrafik, det lokala serviceutbudet eller lokala mötesplatser.¹⁷

2.1.4 Finns det en mer lämplig placering?

För att undersöka om det finns en mer lämplig placering för det eventuella samhällsintresset behöver föreslagen exploateringsplats jämföras med alternativa lokaliseringar.

En rimlig prövning av lokalisering bedöms kunna innebära att det ska vara fullt godtagbart ur samhällsbyggnadssynpunkt och att den alternativa lokaliseringen ska vara tekniskt och funktionellt lämplig samt ekonomiskt rimlig (Prop. 1985/86:3).

När en kommun prövar lokaliseringen för en exploatering behöver det tydligt framgå hur avgränsningen av alternativa områden har gjorts och att exploateringen har stöd i översiktsplanens mål och ställningstaganden så att det går att följa kommunens resonemang och bedöma om avgränsningen är rimlig¹⁸.

Det är viktigt att det tydligt framgår och motiveras varför alternativa lokaliseringar har valts bort och varför det går att motivera att jordbruksmark ianspråktagas framför annan mark. Även om kommunen kan motivera att jordbruksmark behöver tas i anspråk för ett väsentligt samhällsintresse så ska ny bebyggelse eller anläggningar lokaliseras och utformas så att jordbruksmarken och möjligheten att bedriva ett rationellt jordbruk påverkas i så liten utsträckning som möjligt.¹⁹

Finns det en mer lämplig plats ska exploateringen prövas där enligt 2 kapitlet plan- och bygglagen (2010:900).

¹⁷ Jordbruksverket, 2015, [Kommunens möjligheter att bevara och utveckla jordbruksmarkens värden](#)

¹⁸ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

¹⁹ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

2.1.5 Om jordbruksmark utgör bästa alternativet för exploateringen?

Om kommunen kan motivera att jordbruksmark behöver tas i anspråk för ett väsentligt samhällsintresse så ska det redovisas hur kommunen begränsat anspråken och påverkan på möjligheterna att bedriva ett rationellt jordbruk. Det kan handla om en mer effektiv markanvändning genom tätare bebyggelse som minskar markanspråken eller om att lokalisera bebyggelse i anslutning till redan befintlig infrastruktur för att undvika att mark behöver tas i anspråk för vägar eller ledningar. Det är av vikt att inte mer mark tas i anspråk än nödvändigt samt vilka övriga åtgärder som föreslås genomföras för att minimera påverkan på möjligheterna att bedriva ett rationellt jordbruk.²⁰

Ett rationellt jordbruk kan försvåras när sammanhängande jordbruksmark fragmenteras, när fält blir små eller ges en form som gör dem svårare att bruka eller genom barriärer i form av till exempel vägar som kan försvåra tillgången till marken. Om bostäder eller bebyggelse med andra funktioner byggs i närheten av jordbruksverksamheter så kan det också försvåra ett rationellt jordbruk eftersom det kan leda till konflikter eller störningar som kan påverka möjligheterna att bedriva jordbruksverksamhet. För att kunna bedriva ett rationellt jordbruk kan det också vara viktigt att det finns utrymme för jordbruksverksamheter att expandera i framtiden.²¹ Bostäder i närhet av djurhållning kan skapa problem, genom upplevda störningar från djurhållningen, i form av allergier, lukt, damm m.m. Som stöd för kommunernas planering har Boverket tagit fram Vägledning för planering för och invid djurhållning²²

Arrondering syftar på åkrars läge i förhållande till varandra och till de byggnader som används i jordbruksverksamheten. En god arrondering kan exempelvis vara när åkrar ligger nära varandra och nära brukningscentrum och produktionsplatser och inte är uppdelade i många små fält. En sämre arrondering kan sålunda vara när ett mindre område med åkermark ligger avskilt från och inte är en del av ett sammanhängande område med jordbruksmark och dessutom ligger långt ifrån brukningscentrum eller produktionsplatser.²³

Samtidigt som all brukningsvärd jordbruksmark är skyddad kan det således finnas anledning att värdera markerna för att få en uppfattning om ett jordbruksområdes eller en jordbruksmarks värde. Det är en viktig kunskap i de prioriteringar och avvägningar som görs vid planering av exploatering av väsentliga samhällsintressen. I de fall inga alternativa lokaliseringar utanför jordbruksmark finns kan det även vara av värde att identifiera var en exploatering gör minst skada.

För att utreda platsers lämplighet kan nedan beskriven klassificering användas.

²⁰ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

²¹ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

²² [Vägledning för planering för och invid djurhållning \(boverket.se\)](#)

²³ Länsstyrelsen Västerbotten, 2021, [Jordbruksmark i fysisk planering - Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken](#)

2.2 Beskrivning av klassificeringen

Klassificeringen bygger på ett antal kriterier. Beroende på hur kriterierna uppfylls poängsätts respektive jordbruksblock i ett geografiskt informationssystem (GIS) som presenterar resultatet i kartor. Högsta poängvärdet representerar den högst värderade marken.

Kriterierna baseras på kvalitetssäkrade data från Jordbruksverkets blockdatabas tillsammans med information från ansökta uppgifter om grödor, ängs- och betesmarksinventeringen, uppgifter från ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA-databasen) och data gällande djurhållning. Beroende på hur kriterierna uppfylls summeras sedan värdena för respektive jordbruksblock. För åkermark är värderingen från 0 till 11 poäng, där 11 är det högsta värdet. För betesmark är värderingen 0 till 9 poäng, där 9 är det högsta värdet.

Beslutet i vilka kriterier som har nyttjats i modellen har tagits av Kinda kommun i samarbete med Sweco. Modellen bygger på den modell som Sweco (i tidigare Metrias regi) tog fram under 2022.

Tabell 2 Kriterier för värdering av jordbruksmark

Kriterier	Poäng	Åkermark	Betesmark
Jordbruksmark upp till två hektar	1	Ja	Ja
Jordbruksmark två hektar upp till fem hektar	2	Ja	Ja
Jordbruksmark över fem hektar	3	Ja	Ja
Kluster av sammanhängande jordbruksmark minst 200 hektar	1	Ja	Ja
Avstånd inom en radie på 500 meter till brukningscentrum	1	Ja	Ja
Avstånd inom en radie på 500 meter med djurhållande gårdar med minst 10 djurenheter	1	Ja	Ja
Ekologisk produktion (areal) mark som är brukat ekologiskt under fem år	1	Ja	
Ekologisk produktion med minst 10 djurenheter (avstånd inom en radie på 500 meter)	1	Ja	
Betesmarker som omfattas av särskilda värden eller ängs- och betesmarksinventering Tuva *	2		Ja
Skiften med högpresterande gröda under 6 av 10 år	1	Ja	
Skiften med särskilt värdefull gröda som har förekommit åtminstone en gång under de senaste åren	1	Ja	
Block som ej sökts stöd för under de senaste fem åren	-1	Ja	Ja
Block som ligger högst 50 meter från vattendrag eller sjö	1	Ja	Ja

Modellen för beräkning och resonemang kring de olika kriterierna presenteras i kapitlen nedan.

2.2.1 God arrondering

Stora jordbruksmarker är generellt mer rationella att bruka.

Kriteriet innebär två delar. Den första delen är baserad på tre storleksintervaller. *Upp till två hektar, större än två hektar men högst fem hektar och större än fem hektar.* Ju större areal desto högre värde ges.

Utgångspunkten för dessa värden är att jordbruksmarken i Kinda kommun i mångt och mycket utgår från ett skogslandskap med många mindre jordbruksmarker.

I tabellen nedan anges storleksfördelning av jordbruksblock. Cirka 73 procent av blocken i kommunen är upp till två hektar motsvarande 32 procent av arealen. 8 procent av blocken är över 5 hektar motsvarande 35 procent av arealen. Motivet till att välja en gräns på fem hektar utgår från ett relativt fragmenterat landskap.

Tabell 3 Storleksfördelning av block

Storleksfördelning				
Intervall	Block		Areal	
	Antal	Procent	Hektar	Procent
Upp till 2 ha	5 660	73	4 481	32
2-5 ha	1 512	19	4 709	33
Över 5 ha	582	8	4 902	35
Totalt	7 754	100	14 092	100

Den andra delen av kriteriet består av sammanhängande jordbruksmark i kluster om minst 200 hektar. Här ingår all mark, det vill säga både åker- och betesmark. Metoden för beräkning om ett block ingår i ett kluster eller inte utgår ifrån närheten mellan olika block, varje block buffras med 10 meter.

Det har förts ett resonemang kring storleken på klustret innan beslutet landade på att tillämpa 200 hektar. Motivet till 200 hektar utgår från Kinda kommuns fragmenterade och brutna jordbrukslandskap men där det också finns ett antal större kluster av jordbruksmark. Ett lägre värde på klusterstorleken är att föredra ur den nationella livsmedelsstrategins aspekt som pekar på att produktionen av livsmedel ska öka. En större sammanhängande areal innebär en hög fokusering på de största klusterområdena och därmed en lägre andel jordbruksmark som kommer få ett högre värde. Hur stor andel av jordbruksmarken och antalet kluster med olika storleksintervaller framgår av tabell nedan. I Kinda kommun finns det ett antal större kluster med av jordbruksmark vilket motiverar att ett högre värde bör användas. Modellen innebär att om blocket ligger inom ett klusterområde tilldelas det värdet ett Block utanför området får värdet noll.

Tabell 4 Storleksfördelning av kluster

Klusterstorlek	Antal områden
Upp till 50 ha	980
Över 50 och upp till 100 ha	38
Över 100 och upp till 150 ha	10
Över 150 och upp till 200 ha	7
Över 200 ha	15

Motivet till att buffra blocken är att det finns diken, vägar med mera som kan utgöra större eller mindre hinder beroende på exempelvis dess bredd och på så vis separera block som därmed inte utgör sammanhängande jordbruksmark. Olika buffringsalternativ har prövats från fem meter till 20 meter. Analysen gav att tio meter är mest lämpligt. En buffring om tio meter tar hänsyn till diken och mindre vägar men exkluderar större vägar och liknande eftersom dessa bedöms utgöra hinder för ett rationellt brukande av ett kluster (traktorer och tröskor som behöver korsa väg mm).

Figur 6 Exempel av buffring för analys av kluster av jordbruksmark

I figuren ovan visas i det södra området fyra block som utgör ett sammanhängande kluster av jordbruksmark. Blocket i norr ligger inte inom en buffring på tio meter varför detta block inte ingår i klustret.

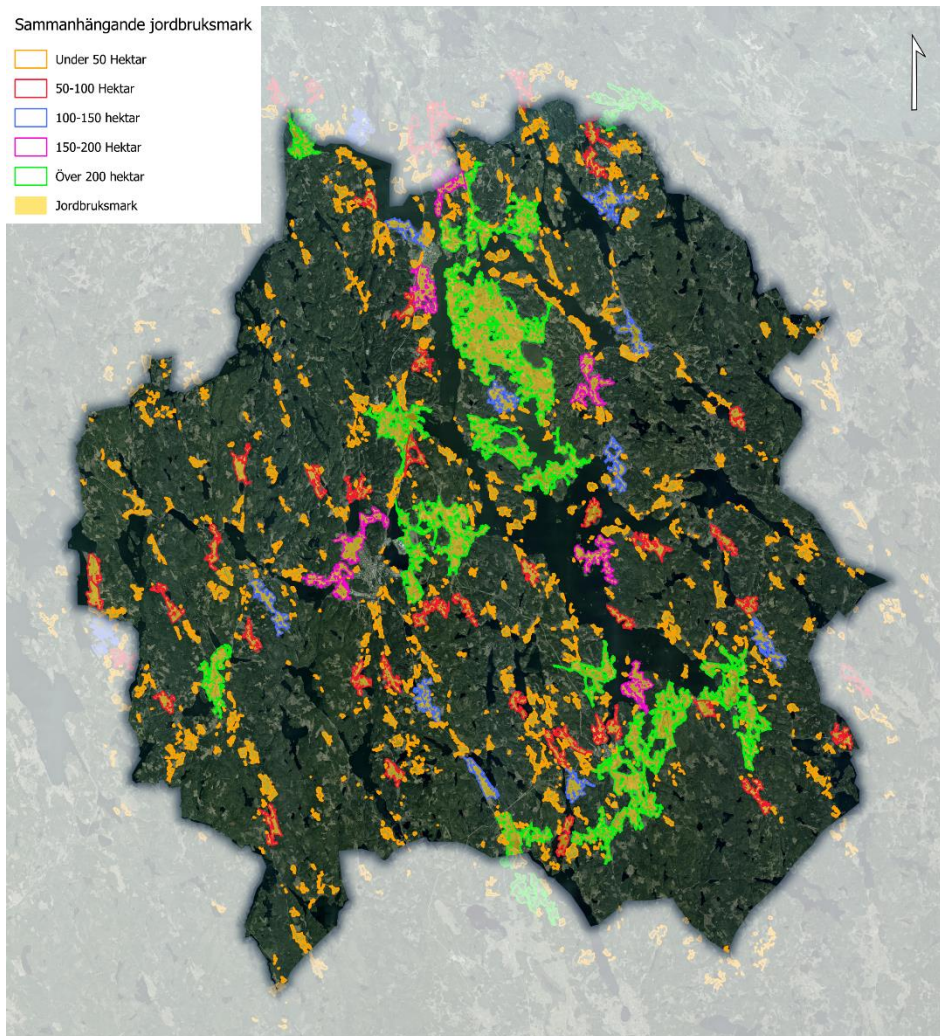
Sweco | Klassning av jordbruksmark

Uppdragsnummer N/A

Datum 29-09-2023

Dokumentreferens 2024-01-12 Slutlev. Klassning av jordbruksmark i Kinda

I kartan nedan visas kluster i olika intervall. Av kartan framgår att det finns 15 kluster på över 200 hektar, sju mellan 150 och 200 hektar och tio över 100 hektar samt 38 mellan 50 och 100 hektar. Motivet för att välja 200 hektar är att området ska vara tillräckligt stort för att vara rationellt men samtidigt inte för stort för att exkludera viktiga jordbruksområden. Det största klustret med jordbruksmark finns på östra sidan av Åsunden.

Figur 7 Kluster av jordbruksmark

Modellen innebär att om blocket ligger inom ett klusterområde tilldelas det värdet 1. Block utanför området får värdet noll.

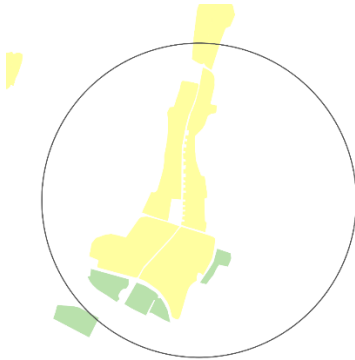
2.2.2 Närhet till jordbrukscentrum

Jordbruksmark nära jordbrukscentrum skapar förutsättningar för ett mer effektivt brukande.

Kriteriet baseras på den mark där brukningscentrum är beläget. Jordbruksblock som ligger inom 500 meter från brukningscentrum får poäng.

Motivet till valet av radien 500 meter är att jordbruksenheten är tillräckligt stor för att kunna bedriva ett rationellt jordbruk.

Bilden nedan visar ett fiktivt jordbrukscentrum med ett antal åkermarksblock i gult och betesmarksblock i grönt. Cirkeln representerar en radie på 500 meter (1 000 meter i diameter). Block som helt eller delvis ligger inom cirkeln för ett tilldelas det värdet ett. Block utanför området får värdet noll.

Figur 8 Närhet till jordbrukscentrum

2.2.3 Marker nära djurhållande gårdar

Jordbruksmark nära djurhållande gårdar skapar förutsättningar för ett mer effektivt brukande.

Kriteriet innebär att marker nära djurhållande gårdar som håller minst 10 djurenheter i enlighet med Miljöprövningsförordningen (2013:251) får poäng då det ligger inom 500 meter från gården.

Kopplingen till Miljöprövningsförordningen där vissa krav inträder vid innehav av 10 djurenheter är därmed en naturlig minsta gräns.

Nedan ges exempel på olika djurslag som motsvarar en djurenhet.

- 1 mjölkko, am- och diko
- 1 häst
- 3 avelssuggor eller 10 slaktsvin
- 10 får
- 100 värphöns eller 200 kycklingar.

Minimikravet tillämpas för att gallra bort mindre verksamheter som kan ses som hobbyverksamhet.

Antalet djur per djurslag summeras i enlighet med sammanställningen ovan.

Totalt finns det idag 171 djurhållande gårdar i Kinda kommun. Av dessa har 62 gårdar 10 eller fler djurenheter.

2.2.4 Markens produktionsförmåga

Markens produktionsförmåga är väsentligt vid värdering av jordbruksmark.

Jordbruksmarkens produktionsförmåga värderas extra för skiften med särskilda grödor. Marker som en jordbrukare inte har sökt stöd för eller om arealen avser uttagen under de fem senaste åren ges ett negativt värde.

En analys av olika grödor och i vilken omfattning som dessa grödor har odlats har genomförts. Utfallet av analysen redovisas nedan.

Åkermark värderas extra med produktion av:

- Särskilt högpresterande grödor (höstvetete, höstraps, sockerbeta) om de odlats på samma skifte under sex år av tio år.
- Med förekomst av vissa specialgrödor (såsom grönsaks-, bär- och fruktodling) under de senaste fem åren.

Tabell 5 Andel högpresterande grödor i Kinda kommun under 6 av 10 år.

Areal högpresterande gröda (ha)	Areal åkermark totalt (ha)	Andel högpresterande gröda (%)
535	8 576	6

Tabell 6 Andel förekomst av specialgrödor under de senaste 5 åren i Kinda kommun är drygt 12 procent

Areal specialgröda (ha)	Areal åkermark totalt (ha)	Andel specialgröda (%)
1 036	8 576	12

Generellt går det att notera att det är en relativt liten andel av jordbruksmarken som odlas med högpresterande gröda. Detta är naturligt i och med att jordbruksmarken inom Kinda kommun ligger inom främst skogsbygd.

Utöver detta ges mark som är tagen ur produktion eller där jordbrukaren inte söker stöd ett negativt värde. Motivet till att dessa marker ges negativt värde är att de bedöms som mindre produktiva utifrån en jordbrukares perspektiv.

2.2.5 Betesmarker och slåtterängar med särskilda värden

Betesmarker och slåtterängar producerar viktiga värden för miljön.

I detta kriterium nyttjas två olika datakällor. För det första nyttjas data avseende betesmarker med särskilda värden som redovisas i särskilda markklasser av Länsstyrelsen som till exempel rara växter eller rik hävdgynnad flora.

För det andra nyttjas data över marker där en jordbrukare har sökt stöd för särskilda värden inom miljöersättning.

Om marken omfattas av antingen ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA-databasen) eller att jordbrukare har sökt stöd för särskilda värden inom miljöersättning anses de som särskilt värdefulla och tilldelas därför extra poäng.

Det kan noteras att drygt 86 procent av all betesmark och slätterängar omfattas av särskilda värden. Detta kan förklaras av att det är en skogsbygd och att det finns jordbruk som håller djur.

Tabell 7 Andel betesmarker och slätterängar med särskilda värden på jordbruksmark i Kinda kommun är cirka 86 procent.

Areal särskilda värden (ha)	Areal betesmark totalt (ha)	Andel särskilda värden (%)
4 732	5 506	86

2.2.6 Ekologisk produktion på åkermark

Den ekologiska produktionen är bra för miljön. Den har en lägre nivå av näringsämnen i marken, vilket ger lägre risk för att övergödande ämnen ska läcka till våra vatten. Därför minskar sannolikt ekologisk produktion risken för övergödningen av hav och sjöar. Regeringen har satt upp inriktningsmål för en ökad produktion av ekologiska livsmedel. Målet är att 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark år 2030, enligt Sveriges livsmedelsstrategi. Förslaget från regeringen är dock att slopa kravet på 30 procent och att den handlingsplan som kommissionen antog i mars 2021 för ekologisk produktion i EU gäller. Planen ska hjälpa EU att nå den gröna givens mål om att 25 procent av jordbruksmarken ska användas till ekologisk odling år 2030.

Omställd mark som brukats ekologisk de senaste fem åren värderas extra i kriteriet. Även jordbruksmark där det finns gårdar med ekologisk djurproduktion med minst 10 djurenheter i enlighet med Miljöprövningsförordningen (2013:251) får ett extra värde.

Motivet för att ge ekologisk produktion ett extra värde är att behålla den mark som idag odlas ekologiskt men också bidra till en ökning framgent. Motiveringen till att välja minst fem år är att det ska anses vara ett långsiktigt ekologiskt brukande av marken.

Tabell 8 Andel helt omställd ekologiskt brukad åkermark i Kinda kommun är cirka 17 procent.

Areal ekologisk jordbruksmark (ha)	Areal åkermark totalt (ha)	Andel ekologisk åkermark (%)
1 490	8 576	17

2.2.7 Närhet till vatten

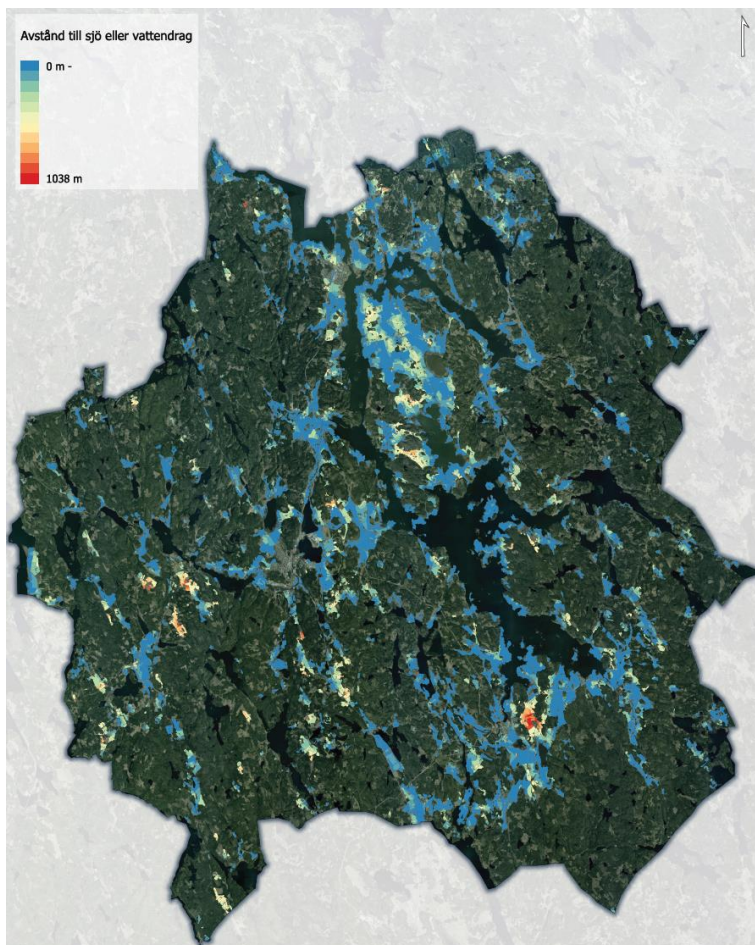
Den senaste tidens klimatförändringar har bidragit till ett ökat intresse för bevattning bland svenska jordbrukare. En analys är genomförd av hur nära ett block befinner sig till ett vattendrag eller en sjö. Analysen har utgått från den punkt på blocken som ligger närmast ett vattendrag eller en sjö. Kinda kommun har gott om vattendrag och sjöar vilket också återspeglas i statistiken nedan. Det innebär att möjligheten till bevattning av jordbruksmark är god. I praktiken måste dock hänsyn tas till de regler som gäller för uttag av vatten med anmälan och tillstånd beroende på mängden vatten som tas ut. Även tillgång till el för att driva pumpar är en viktig fråga för bevattningen som sådan. 57 procent av blocken ligger upp till 50 meter från ett vattendrag eller sjö. Hela 80 procent av blocken har närmare än 200 meter till ett vattendrag eller sjö.

Motivet till valet av att ge poäng för block som ligger upp till 50 meter från vattendrag eller sjö är dels att det är många block som ligger inom detta område och att ju längre blocken är belägna från vattendrag eller sjö desto större blir kostnaden för bevattningsanläggningen.

Kartan nedan visar att det finns ett antal tydliga stråk med jordbruksmark längs med vattendrag och sjöar samt vägar.

Tabell 9 Blockets närhet till vattendrag eller sjöar

Intervall (hektar)	Antal block	Antal hektar	Procent
0–50	3 630	8 076	57
50–100	862	1 311	9
100–150	710	1 039	7
150–200	567	843	6
200–250	481	725	5
250–300	355	515	4
300–400	492	763	5
400–500	289	376	3
500–600	171	203	1
600–800	150	181	1
800–1000	44	56	0
1000–1200	3	5	0
Totalt	7 754	14 092	100

Figur 9 Avstånd till sjö och vattendrag

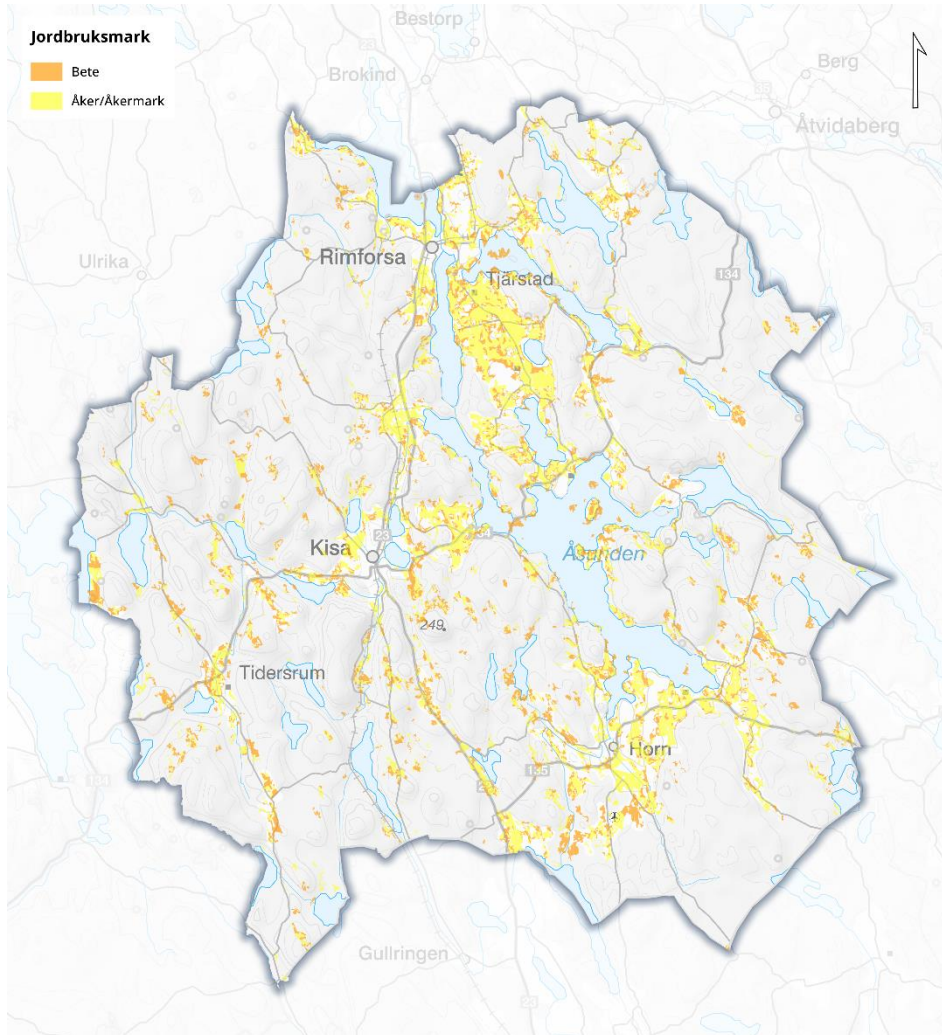
3 Jordbruksmarken i Kinda kommun

Kinda kommun är till ytan cirka 112 940 hektar (landareal). I kommunen finns det cirka 14 100 hektar jordbruksmark vilket motsvarar ungefär 12,5 procent av kommunens totala yta. Cirka 61 procent (8 580 hektar) av jordbruksmarken utgörs av åkermark och nästan 39 procent (5 500 hektar) är betesmark. I tabellen nedan redovisas arealen åkermark och betesmark tillsammans med information kopplat till olika definitioner inom EU:s jordbrukspolitik. Fortsättningsvis i denna rapport används enbart arealen summerad till åkermark respektive betesmark.

Tabell 10 Tabell över åkermark och betesmark

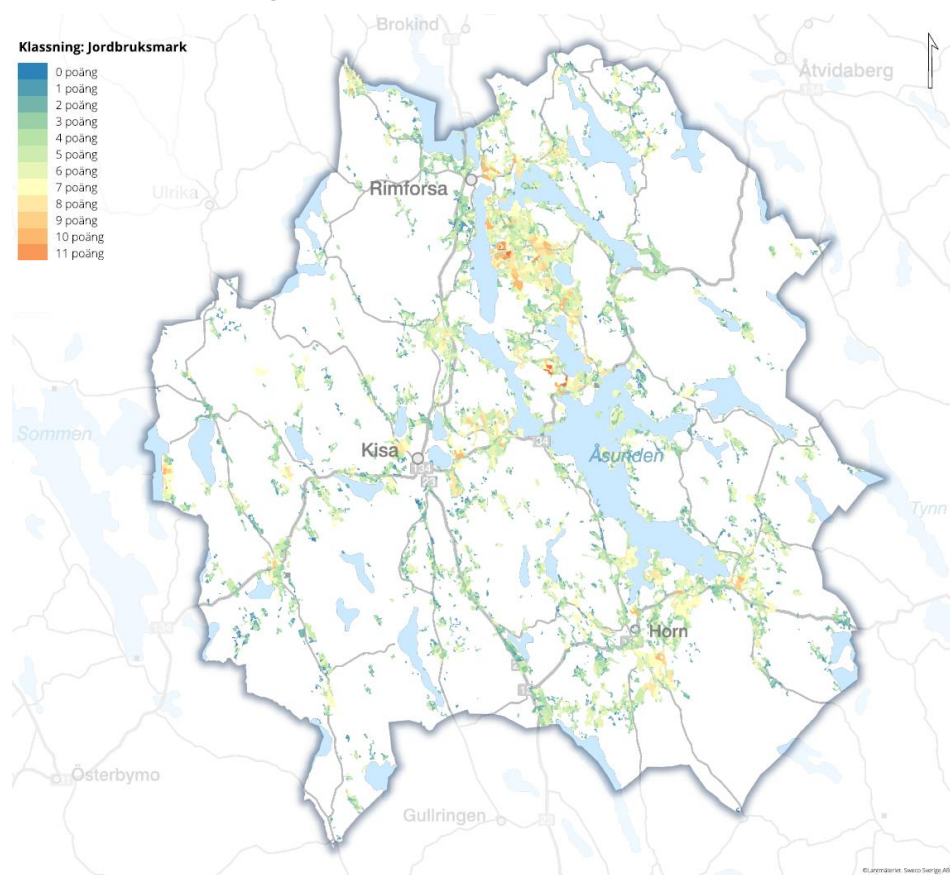
Jordbruksmark i kommunen			
Ägoslag/gårdsstöd	Antal	Area (ha)	
Bete, Ej stödberättigande	481	523	
Bete, Gård/Miljö	2390	4678	
Bete, Miljö	91	306	
Okänt, Ej stödberättigande	8	9	
Åker, Ej stödberättigande	329	199	
Åker, Gård/Miljö	2742	6395	
Åkermark – långliggande vall, Ej stödberättigande	75	46	
Åkermark – långliggande vall, Gård/Miljö	1617	1912	
Åkermark – permanenta grödor, Ej stödberättigande	1	0	
Åkermark – permanenta grödor, Gård/Miljö	18	24	
Övrig mark, Ej stödberättigande	2	0	
Totalt (ha):	7 774	14 092	

Det finns ett antal stråk med jordbruksmark i Kinda kommun. Generellt ligger dessa längs med vattendragen eller längs vägar. Det största klustret med jordbruksmark finns öster om Åsunden.

Figur 10 Kartutdrag över betesmark (orange) respektive åkermark (gul) i kommunen.

3.1 Klassning av jordbruksmark i kommunen

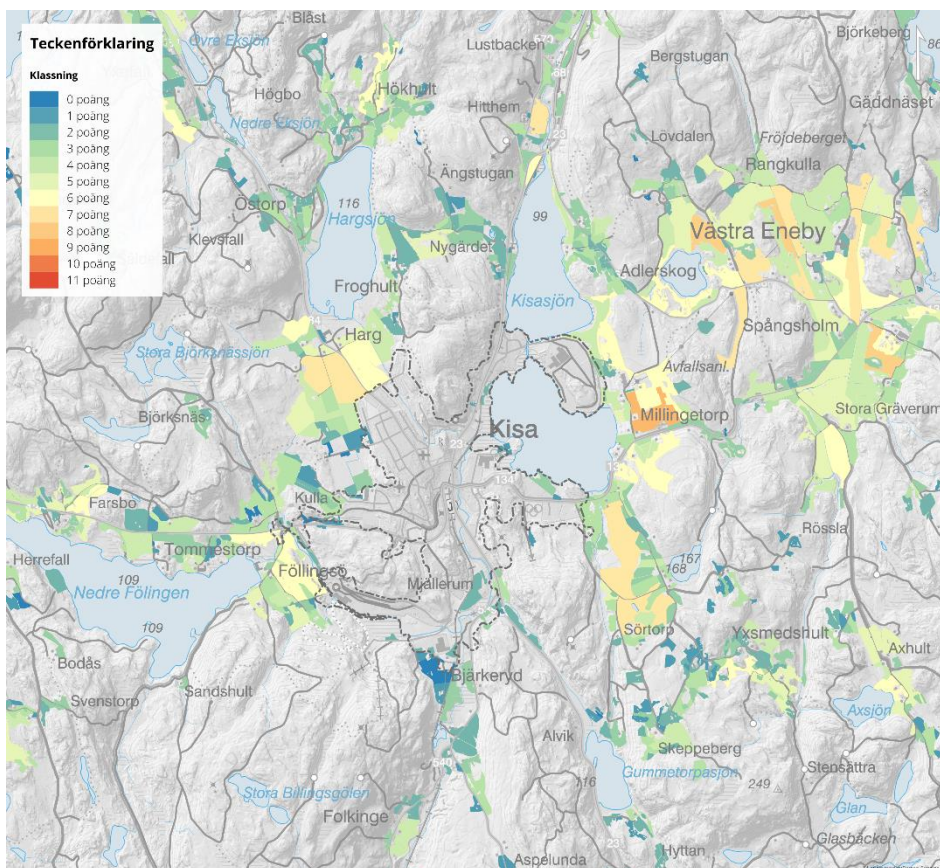
Figur 11 Karta över jordbruksmarkens klassningsvärde i Kinda kommun.

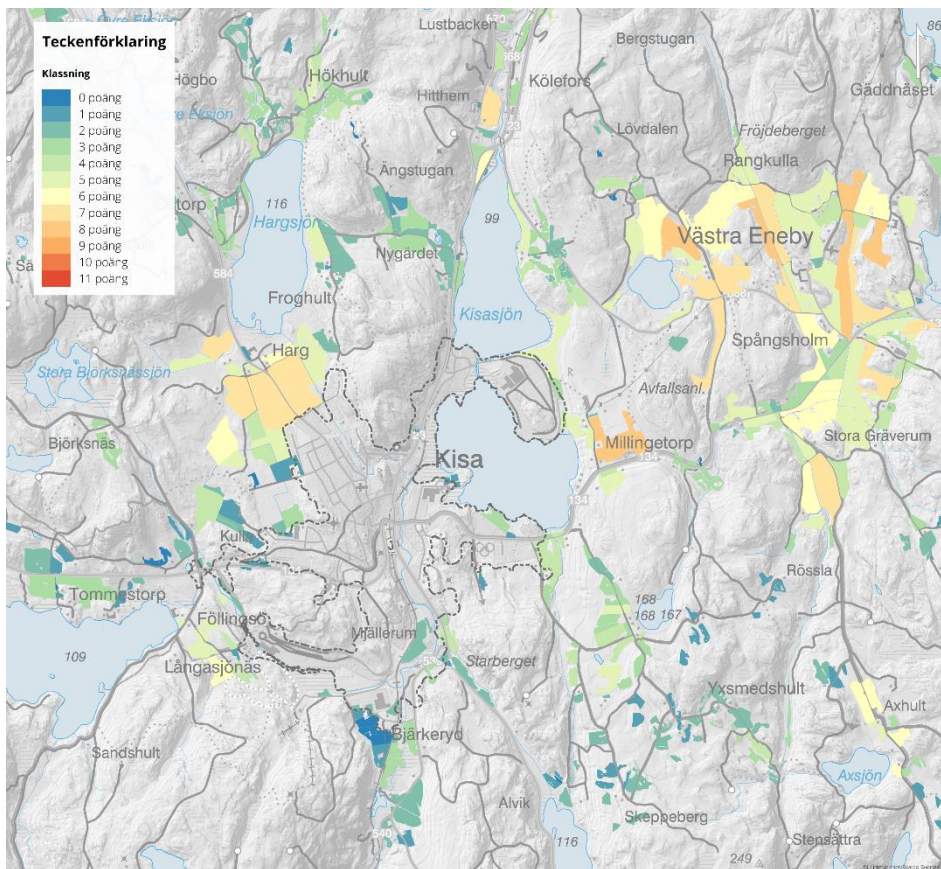
3.1.1 Kisa

Till skillnad från Rimforsa där jordbruksmarken är sammanhållen i kluster är jordbruksmarken omkring Kisa mer fragmenterad. Det finns dock områden med kluster av jordbruksmark i nordväst och direkt västerut om Kisa tätort samt öster om Kisasjön. Jordbruksmarken runt tätorten har en relativt låg klassning som framför allt beror på jordbruksblockens ringa areal.

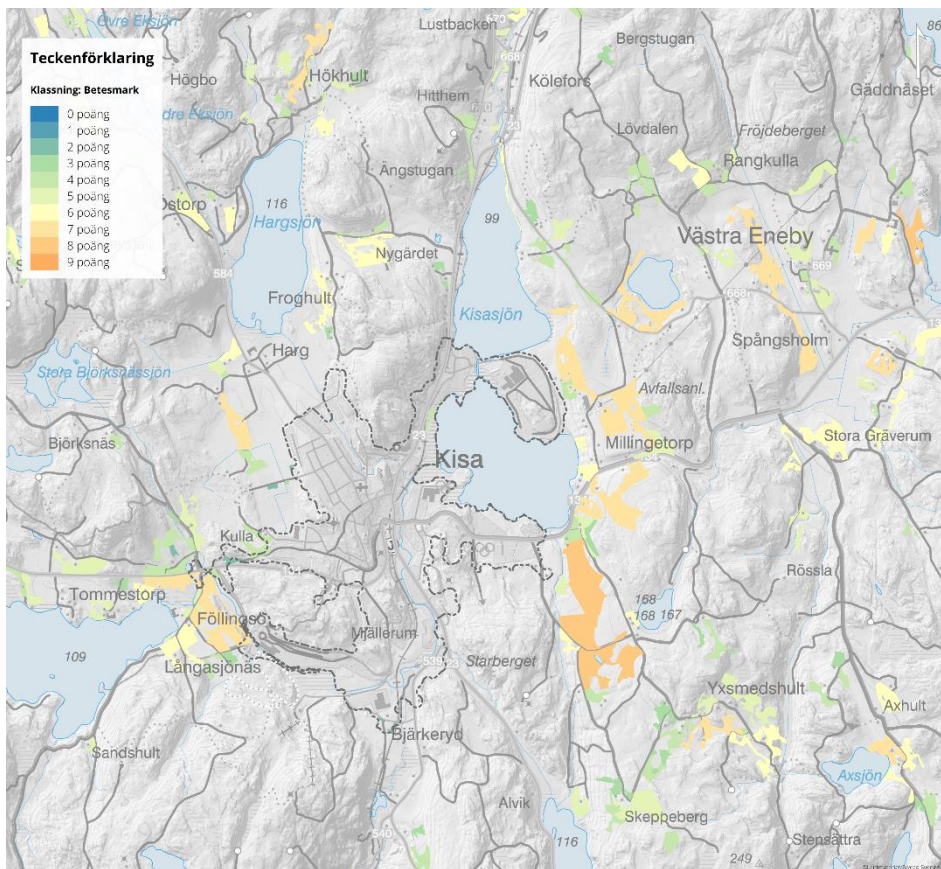
Utifrån ett jordbruksperspektiv är det mest lämpligt med en utveckling söder ut men hänsyn måste tas till de faktiska markförhållanden och möjligheten att bebygga dessa områden.

Figur 12 Karta över jordbruksmarkens klassningsvärde i Kisa.

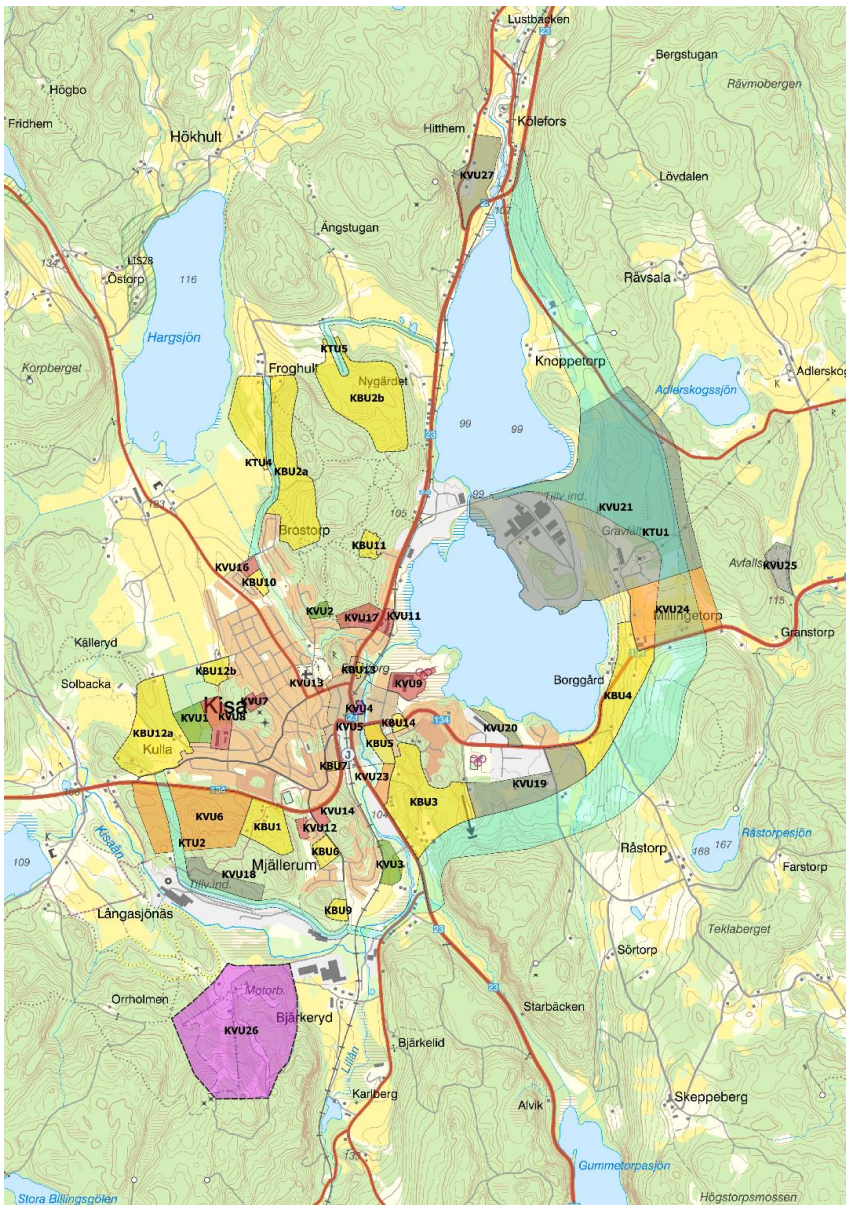

Figur 13 Karta över åkermarkens klassningsvärde i Kisa.

Figur 14 Karta över betesmarkens klassningsvärde i Kisa.

3.1.1.1 Utvecklingsområden i Kisa

Figur 15 Utpekade utvecklingsområden i Kisa.

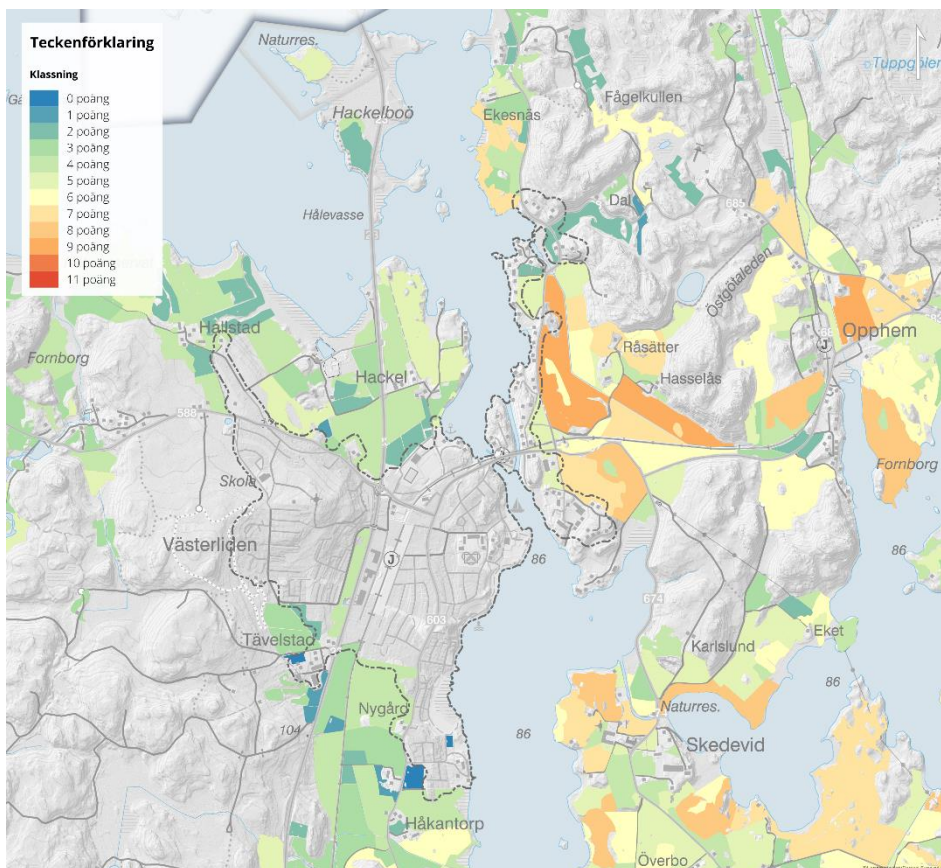
Några av de, i översiktsplanen, utpekade utvecklingsområdena ligger på jordbruksmark. De utpekade utvecklingsområdena direkt söder och öster om Kisa påverkar inte jordbruksmarken i någon större utsträckning och skulle därmed kunna vara motiverat att ta i anspråk. Även områdena norr om Kisa anses förenligt med jordbruksperspektivet då de inte är belägna på jordbruksmark.

Öster om Kisa finns ett vägreservat utpekat och detta påverkar klustret av jordbruksmark. I det fall att vägen byggs kommer detta att påverka möjligheten till att bedriva ett rationellt jordbruk. Den ny vägdragningen kommer leda till att

jordbruksklustret fragmenteras. En konsekvens av detta blir att jordbruksmarken får lägre poäng. Även område KVV24 samt KVV21, öster om Kisa, faller samman med jordbruksklustret av relativt hög klassning och bör därför ses sammantaget med utfallet av vägreservatet.

3.1.2 Rimforsa

I anslutning till Rimforsa tätort finns huvudsakligen fyra jordbrukskluster, nordväst om tätorten, sydväst, direkt öster om tätorten och ett i sydöst. Den jordbruksmark som är belägen på västra sidan av Rimforsa har i regel lägre klassning än den som ligger på Rimforsas östra sida. Utifrån jordbruksmarkens klassning och läge är bedömningen att det är mest lämpligt med utveckling i västra delen av Rimforsa tätort då marken utgörs av skogsmark. I de fall det bedöms aktuellt att jordbruksmark tas i anspråk bör detta i första hand ske av mark med en lägre klassning. Ett sådant område finns i direkt anslutning till cirkulationsplatsen i Rimforsa där jordbruksmarken är relativt lågt klassad. På östra sidan finns marker med högre klassning varför denna bör lämnas orörd.

Figur 16 Karta över jordbruksmarkens klassningsvärde i Rimforsa.

3.1.2.1 Utvecklingsområden i Rimforsa

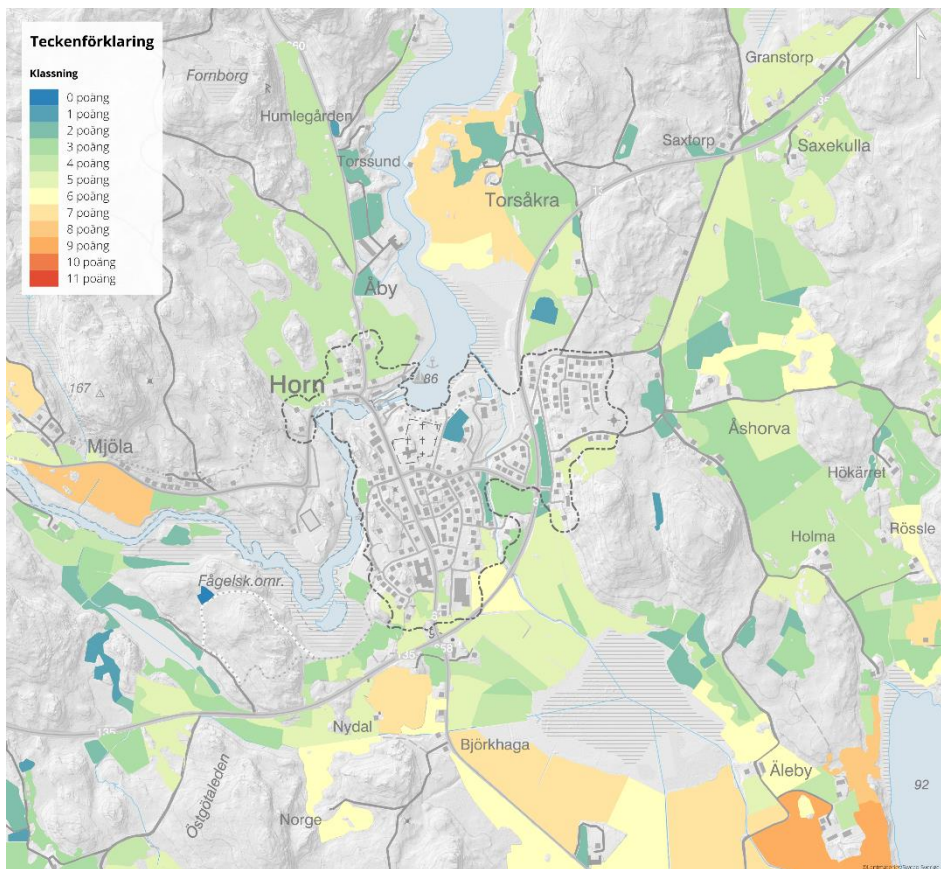
I kartan nedan visas föreslagna utvecklingsområden i Rimforsa. Ur ett jordbruksmarksperspektiv är det få områden som direkt pekar på ianspråktagande av jordbruksmark. I de fall jordbruksmark pekas ut är det framför allt mindre arealer med förhållandevis låg klassning.

Figur 17 Karta över föreslagna utvecklingsområden i Rimforsa

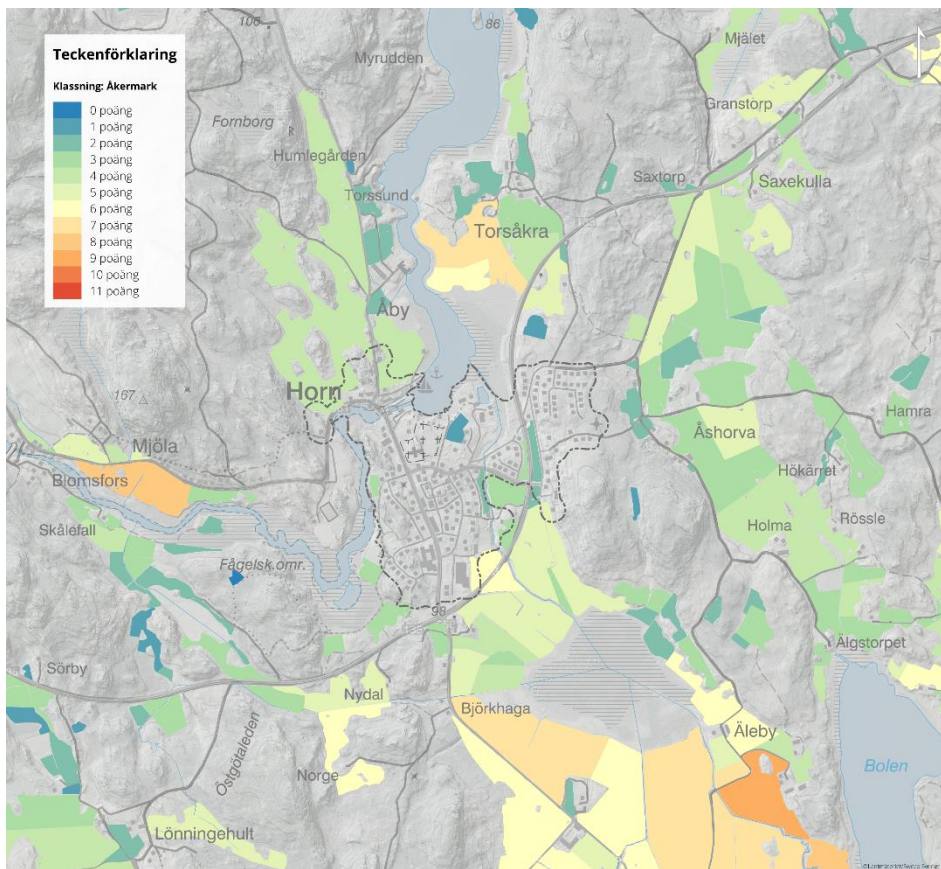
3.1.3 Horn

Jordbruksmarken kring Horn är belägen främst norr och söder om tätorten. Utöver det finns ett större kluster längre öster ut om Horn. Jordbruksmark med en högre klassning finns i Torsåkra och Åleby. Utifrån ett jordbruksperspektiv är det mest lämpligt med en utveckling av Horn öster och väster ut men hänsyn måste tas till de faktiska markförhållanden och möjligheten att bebygga dessa områden. Jordbruksmark med en högre klassning finns i Torsåkra och Åleby.

Figur 18 Karta över jordbruksmarkens klassningsvärde i Horn.

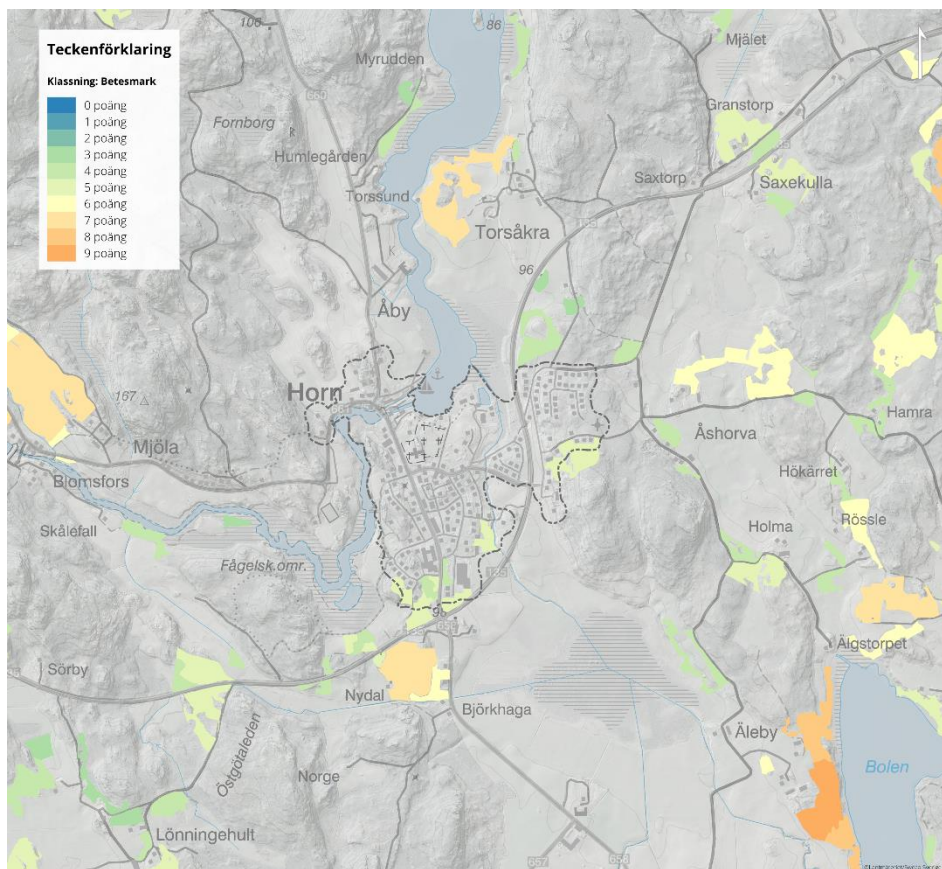
Nedan visas en karta över åkermarken runt Horn. Den jordbruksmark som omgärdar Horn är främst åkermark.

Figur 19 Karta över åkermarkens klassningsvärde i Horn.

Nedan visas en karta över betesmarken runt Horn. Det är främst strax söder om Horn som det finns betesmark.

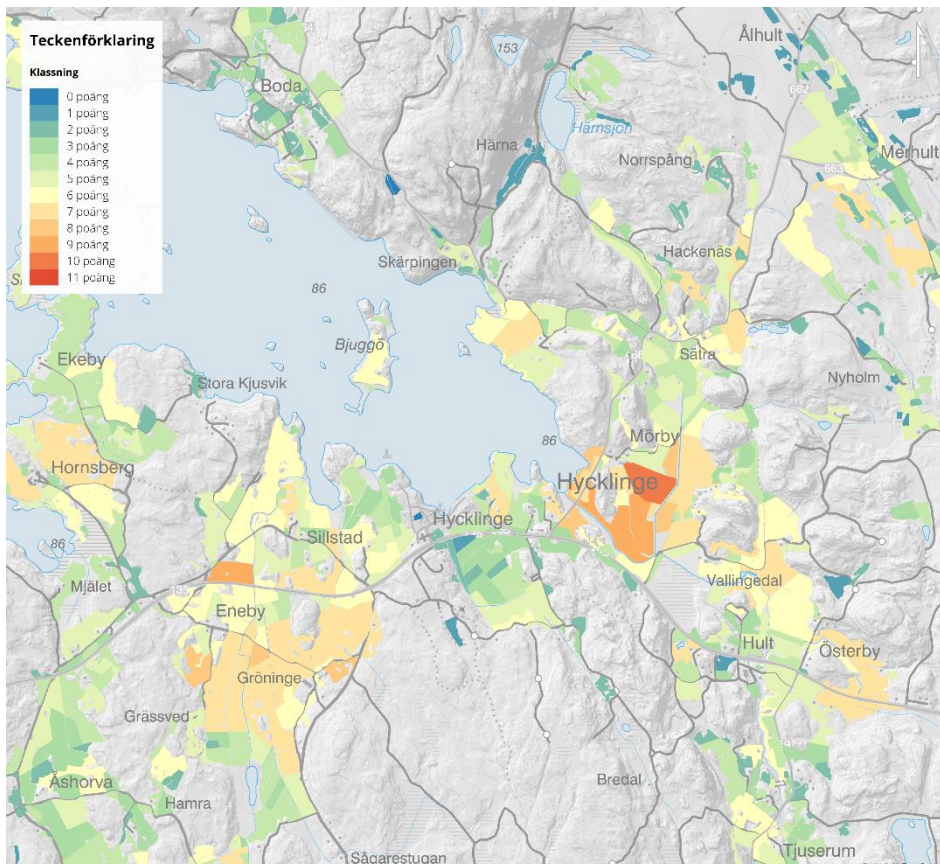

Figur 20 Karta över betesmarkens klassningsvärde i Horn.

3.1.4 Hycklinge

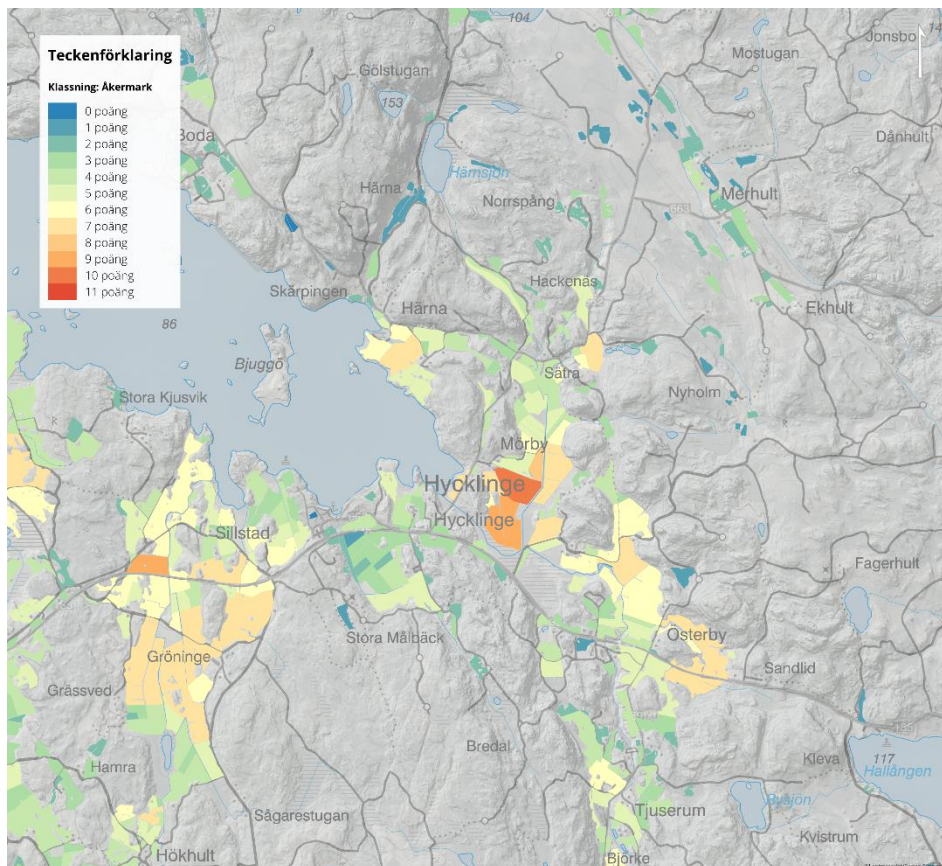
Området som omger Hycklinge består till stor del av jordbruksmark med en relativt låg klassning. Detta beror på att jordbruksblocken har en relativt liten areal. Ett större kluster av jordbruksmark, med högre klassning, finns framför allt en bit öster om Hycklinge, söder om Mörby.

Utifrån ett jordbruksperspektiv är det mest lämpligt med en utveckling söder om tätorten men hänsyn måste tas till de faktiska markförhållanden och möjligheten att bebygga dessa områden.

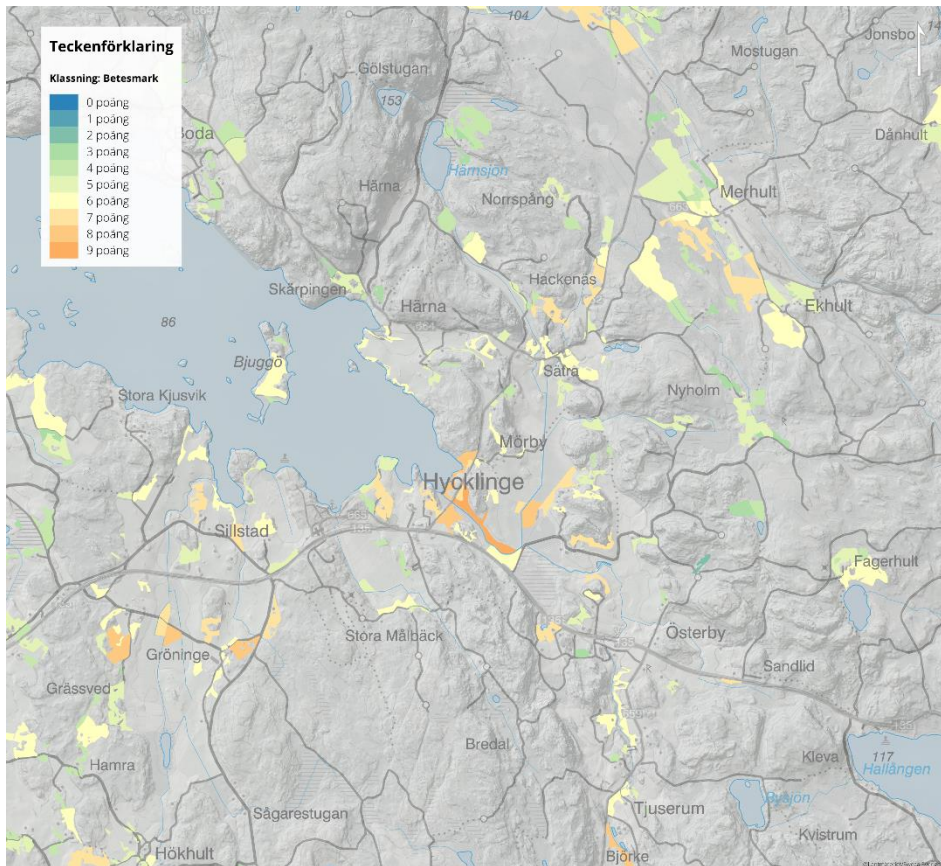
Figur 21 Karta över jordbruksmarkens klassningsvärde i Hycklinge.

Området som omger Hycklinge består till största delen av åkermark.

Figur 22 Karta över åkermarkens klassningsvärde i Hycklinge.

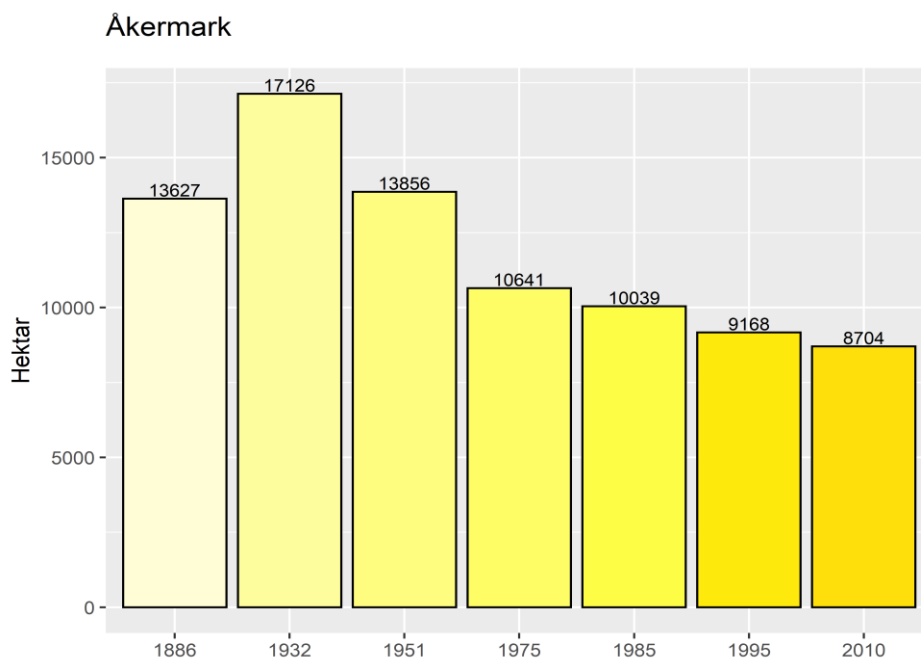
Kartan visar att det även finns en del betesmark i området kring Hycklinge

Figur 23 Karta över betesmarkens klassningsvärde i Hycklinge.

3.2 Förändring över tid

1886 och 1932 benämndes dagens Kinda som Kinda härad och bestod av följande delar: Vårdnäs, Tjärstad, Kättilstad, Hägerstad, Oppeby, Hycklinge, Horn, Västra Eneby, Kisa och Tidarsrum, varav samtliga delar förutom Vårdnäs idag är en del av Kinda kommun. 1951 var Kinda kommun uppdelat i tre delar: Västra Kinda kommun, Norra Kinda kommun och Södra Kinda kommun. 1975 var dessa tre delar sammanslagna och samma landområden innefattades då som dagens Kinda kommun.

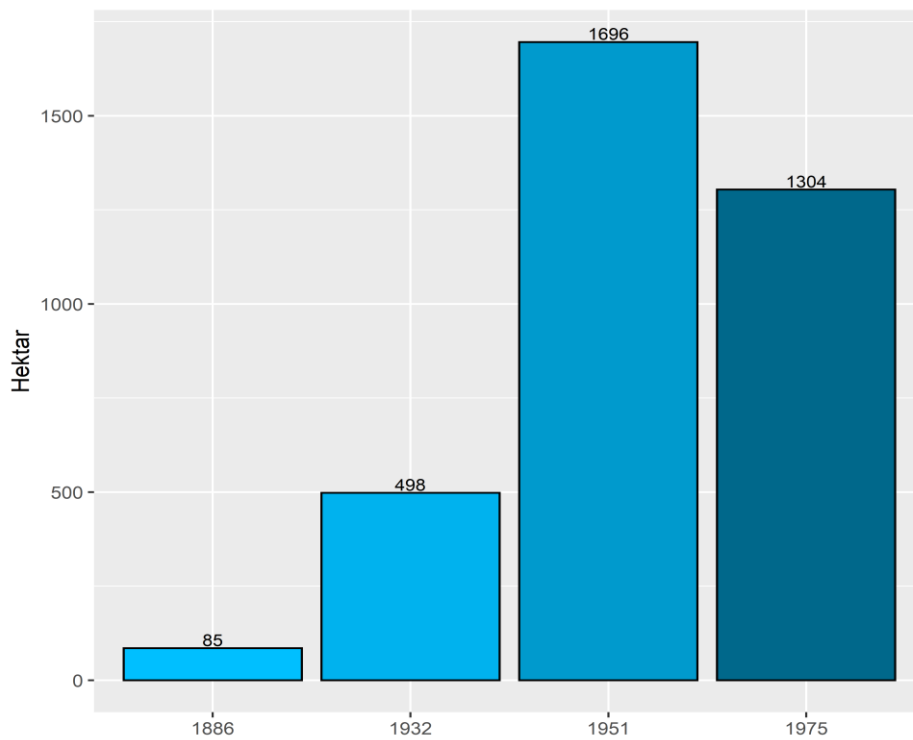
Figur 24 Åkermark över tid i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

Åkermarken har minskat i de flesta delar av Sverige under den undersökta perioden. 1985 var den totala åkerarealen i Sverige 2 921 552 hektar. 2020 hade arealen minskat till 2 549 525 hektar (Jordbruksverket, 2021). För en procentuell jämförelse med Kinda kommun studeras 1985 och 2010. I Kinda minskade åkerarealen 13,3 procent från 1985 till 2010. I riket var motsvarande siffra 12,7 procent. Eftersom Vårdnäs är inkluderat i Kinda härad 1868 och 1932 behöver detta vara i beaktande vid en jämförelse av åkermarken över tid. 1932 var den åkerarealen 2 315 hektar, det betyder att drygt 14 800 hektar i dagens Kinda kommun var åkerareal 1932.

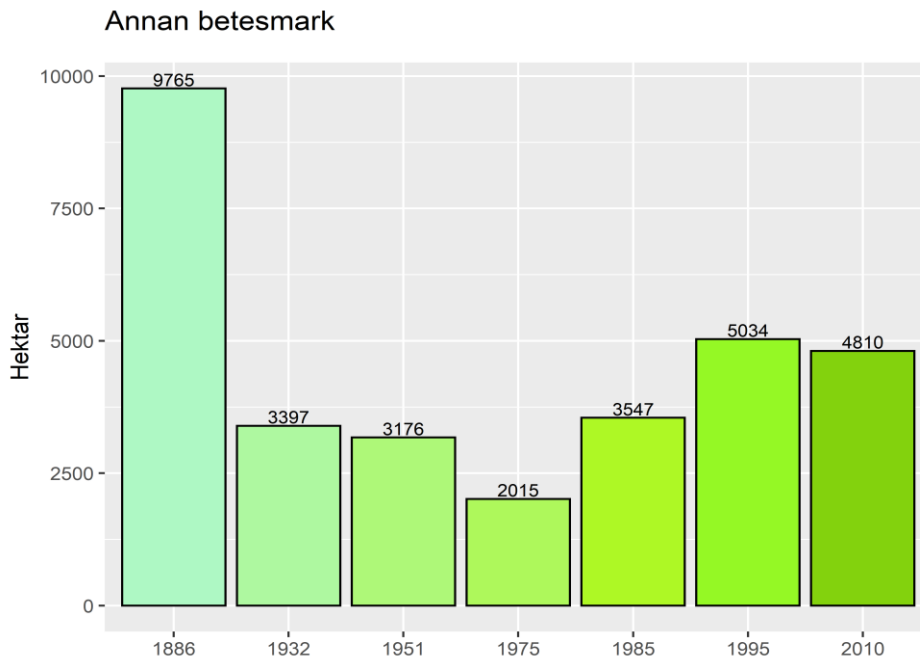
Ängs- och betesmarken tillhör de mest artrika miljöerna i Sverige. Markerna är hem för hundratals växter, svampar, insekter och andra djur. De betesmarker som har gödslats eller dikats kallas kultiverade betesmarker. Kategorin *annan betesmark* innefattar främst naturbetesmark, vilket är betesmarker som människan inte har gjort några produktionshöjande åtgärder (exempelvis gödsling) på. Likt åkerarealen har betesmarken minskat vid en jämförelse med

1886. Om 1886 exkluderas så visar figurerna nedan att både annan betesmark och kultiverad betesmark har ökat sedan 1932 (Jordbruksverket, 2021).

Kultiverad betesmark

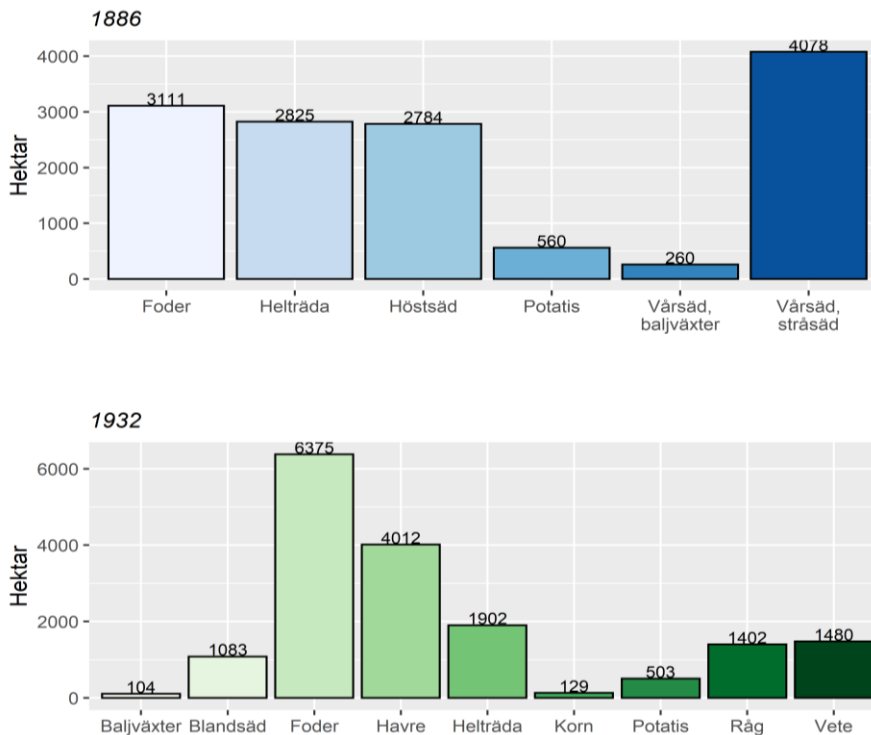

Figur 25 Kultiverad betesmark i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

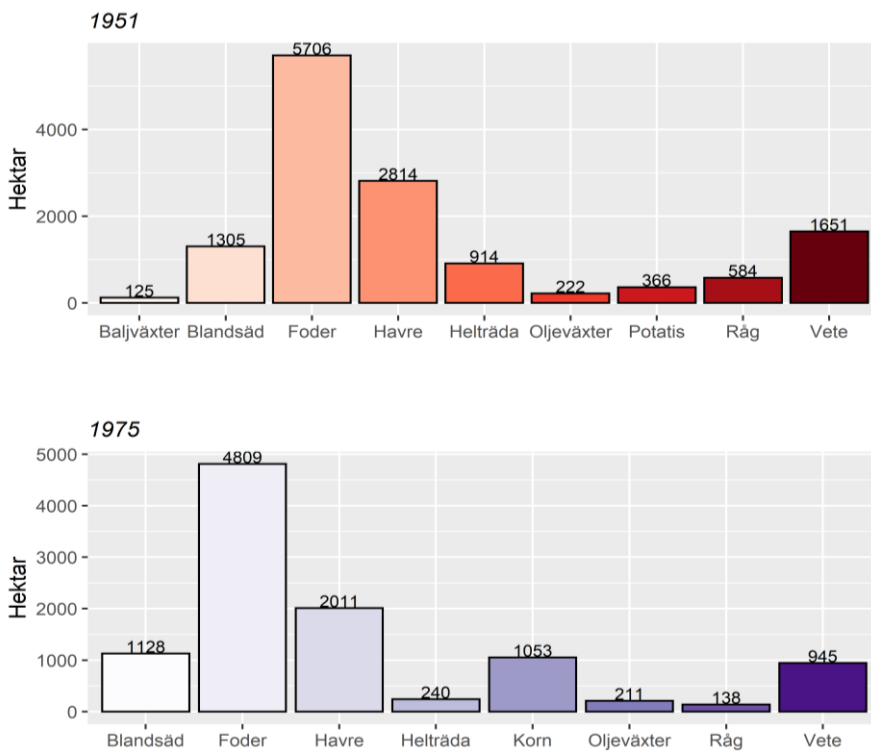

Figur 26 Annat betesmark i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

Odlingen av grödor skiftar över tid eftersom efterfrågan varierar. Förutsättningarna har ändrats kraftigt sedan 1886 (det äldsta studerade årtalet) och med dagens globaliserade värld finns det ett annat behov av grödor. Idag importerar Sverige en större andel än vad som var möjligt på 1800-talet, vilket minskar efterfrågan på en viss typ av grödor inom Sverige. Vidare är det ändå rimligt att studera vilka grödor som har varit dominerande i kommunen historiskt. Olika grödor lämpar sig bättre på vissa platser. Variabeln *Foder* i figurena nedan inkluderar flera olika variabler som har sammanfogats, dessa är: Foderrotfrukter, betesvall samt vall till slätter och fröskörd. Vall är en åker där det växer gräs som senare blir till hö och foder för djuren. En annan variabel som lämpligen förklaras är *helträda*. Helträda innebär att åkern förblir obesädd och obrukad under ett år eller längre. Helträda kan vara effektivt mot ogräs men det är ett tillvägagångssätt som blivit mindre vanligt med tiden.

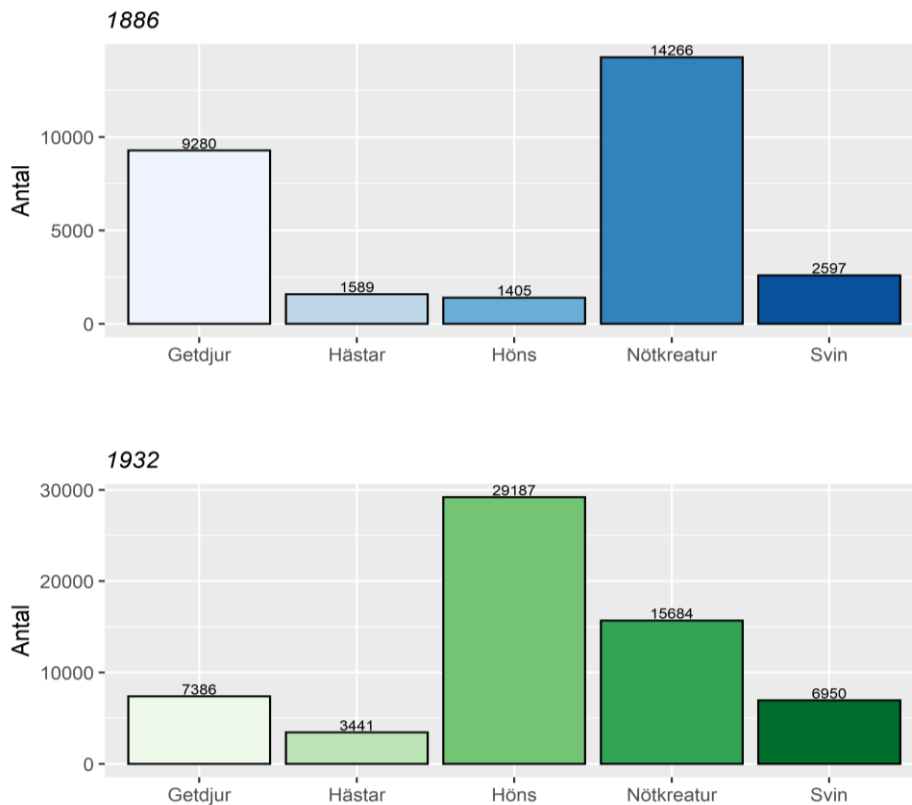
Figur 27 Grödor år 1886 och 1932 i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

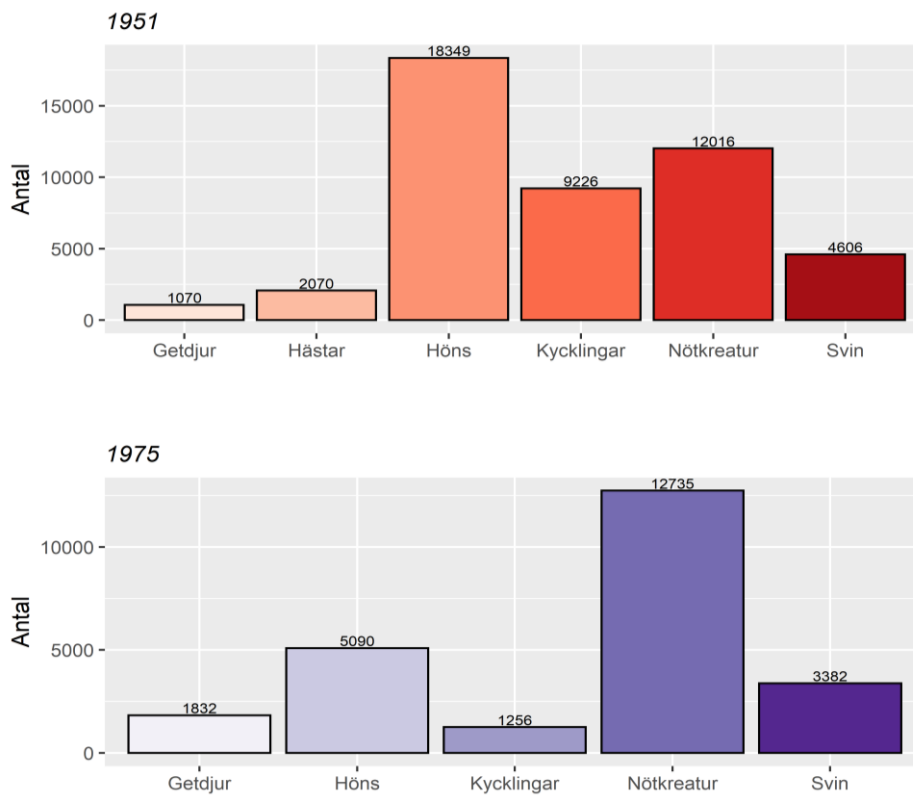
Figur 28 Grödor år 1951 och 1975, i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

Nedan presenteras antalet djur i Kinda 1886, 1932, 1951 samt 1975. Den historiska statistiken har sammanfogat flera olika variabler. *Getdjur* inkluderar getter, lamm och får. 1951 och 1975 fanns det inga getter i kommunen, utan enbart får och lamm. Ursprungligen bestod variabeln *nötkreatur* av tjurar, oxar och stutar, kor, kvigor samt kalvar under 1 år.

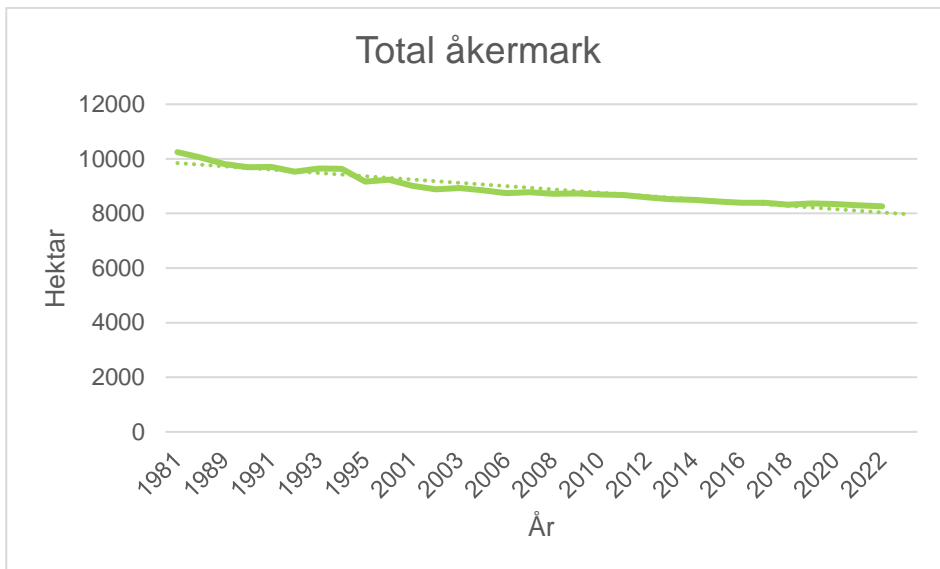
Figur 29 Djur år 1886 och 1932 i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

Figur 30 Djur år 1951 och 1975 i Kinda kommun, källa: Jordbruksverket

3.3 Nulägesbeskrivning

Arealen åkermark och betesmark i kommunen har minskat över tid. Åkermarken uppgick år 1981 till drygt 10 200 hektar men år 2003 minskades arealen till ungefär brukad 8 900 hektar och har fortsatt minska till att bestå av drygt 8 200 brukad hektar år 2022. Detta innebär en minskning med nästan 700 hektar mellan 2003 och 2022. Nedan presenteras förändringen i diagram med trendlinje.

Figur 31 Den heldragna linjen i diagrammet representerar antalet hektar åkermark i Kinda kommun från 1981 till 2022. Den streckade linjen representerar en nedåtgående trend. Källa: Jordbruksverket

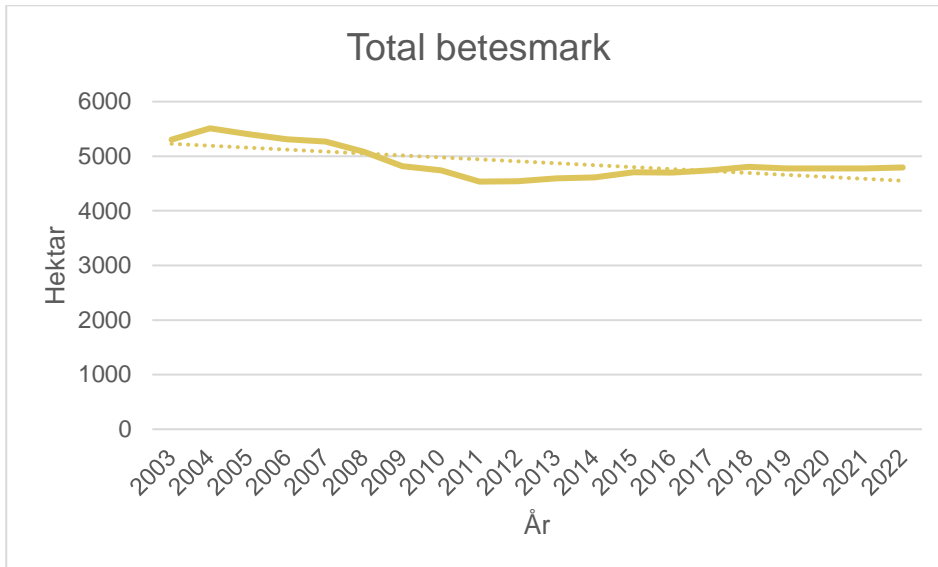
Jordbruksverket har genomfört en analys av hur stor andel av jordbruksmarken som har exploaterats under perioden 2016 till 2020. Analysen visar att det under femårsperioden har exploaterats drygt 6,3 hektar åker- och betesmark, varav cirka 4,2 hektar är åkermark. Exploatering av kan således endast till liten del förklara minskning av jordbruksmark.²⁴

En analys för Sverige som helhet visar att mellan åren 2014 och 2019 klassades 12 240 hektar åkermark om till betesmark. Det omvända förhållandet var 6 340 hektar. Det innebär att det finns ett flöde av mark från åkermark till betesmark. Detta kan till viss del förklara att arealen åkermark har minskat. Detta förhållande torde även gälla för Kinda kommun.²⁵

²⁴ Exploatering av jordbruksmark 2016-2020, Källa Jordbruksverket

²⁵ Metria FU 58 Jordbruksmark, Åke Svensson

Betesmarken i kommunen uppgick till ungefär 5 300 brukad hektar år 2003 och har fram till 2022 både minskat och ökat i areal genom åren. År 2022 har den totala minskningen sedan 2003 varit 500 hektar. Nedan presenteras förändringen i diagram med trendlinje.

Figur 32 Den heldragna linjen i diagrammet representerar antalet hektar betesmark i Kinda kommun från 2003 till 2022. Den streckade linjen representerar en uppåtgående trend. Källa: Jordbruksverket

Tabellerna nedan presenterar mer detaljerad statistik över de senaste 40 åren gällande grödor och djur. Rutor utan ett värde indikerar att det saknas tillförlitlig statistik för det specifika året.

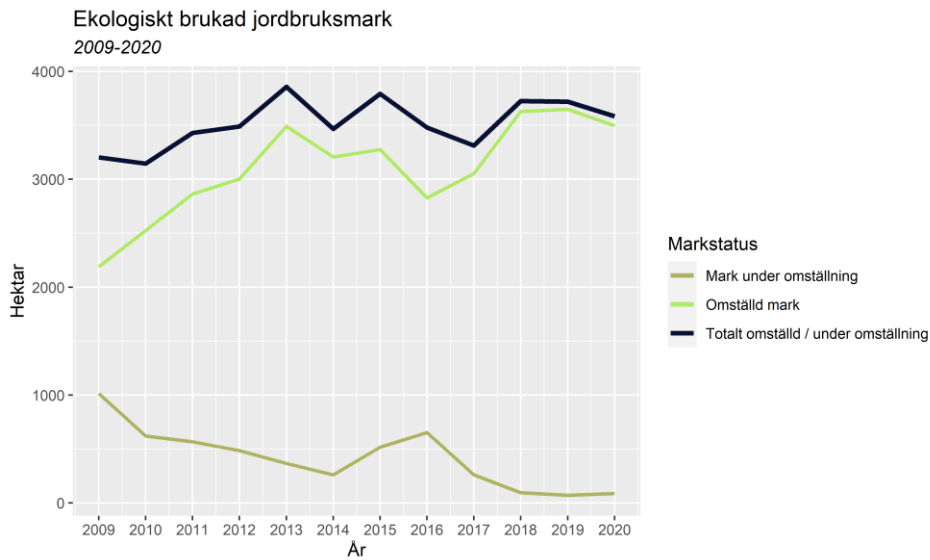
Gröda	1981	1991	2001	2011	2020
Höstvete	368	425	679	436	451
Vårvete	49	22	45	148	39
Råg	58	51	5	..	31
Höstkorn	..	..	14	..	4
Vårkorn	..	..	725	384	313
Havre	1892	1561	687	309	122
Höstrågvede	..	..	..	..	443
Vårrågvede	..	..	..	..	1
Blandsäd	1102	..	170	127	67
Ärtor och äkerbönor	24	10	43	13	61
Majs	..	..	..	54	13
Grönfoderväxter	167	124	87	113	252
Matpotatis	21	10	7	2	5
Höstraps	20	72	1	..	6
Trädgårdsväxter	..	..	10	1	14

Figur 33 Grödor mellan år 1981 och 2020, källa: Jordbruksverket

Djur	1981	1991	2001	2011	2020
Kor för mjölkproduktion	4646	3598	3031	3805	3333
Kor för uppfödning av kalvar	190	579	859	1185	1404
Kvigor, tjurar och stutar	4010	3625	3939	4488	4692
Kalvar, under 1 år	3540	3487	3336	3850	3596
Baggar och tackor	1181	1961	2036	2385	1877
Lamm	1718	3229	2185	2140	1593
Slaktgrisar, 20 kg och däröver	4131	1942	1841	13	..
Smågrisar, under 20 kg	534	2171	748	..	..
Höns	2883	1125	1530	1724	1059
Värpkvicklingar	655	135	45	..	..

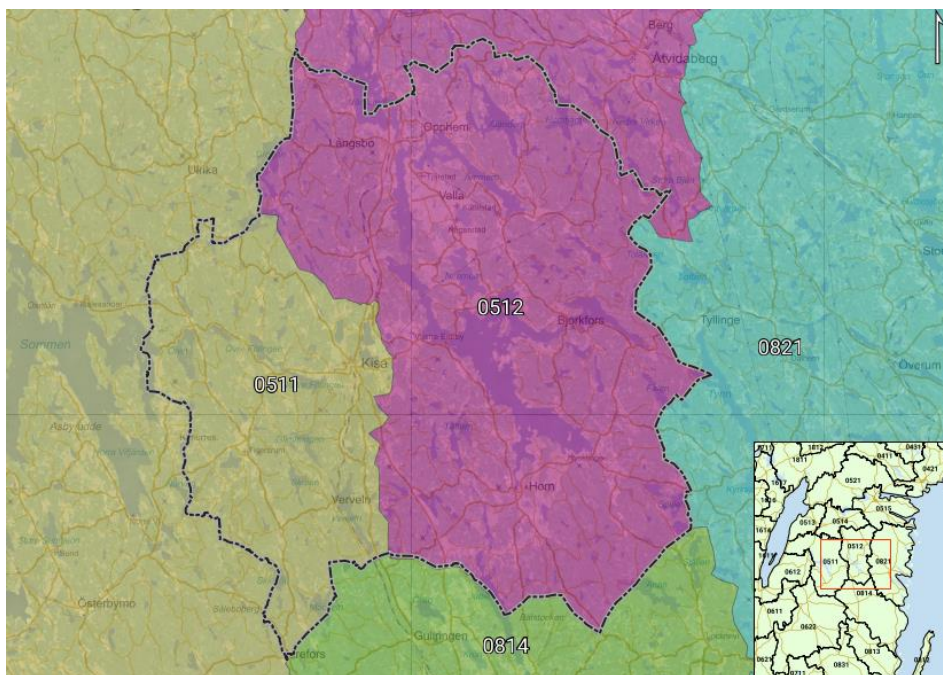
Figur 34 Djur mellan år 1981 och 2020, källa: Jordbruksverket

Ekologiskt jordbruk har de senaste decennierna blivit mer efterfrågat i Sverige och den ekologiskt brukade jorden har ökat. Figuren nedan visar utvecklingen av ekologiskt brukad jordbruksmark från 2009 och framåt i Kinda kommun. Mellan 2009 och 2020 ökade den ekologiskt brukade jordbruksmarken från 3 203 hektar till 3 584 hektar, det vill säga en ökning med drygt 12 procent.

Figur 35 Ekologiskt brukad jordbruksmark, källa: Jordbruksverket

Skördeområden är de minsta områden som statistik över skördar finns dokumenterat. Det finns totalt drygt 100 skördeområden i Sverige. Jämfört med Sveriges 290 kommuner så innebär det att skördeområden i regel är större än en kommun. Kinda kommun omfattas av två skördeområden, 0511 och 0512. Normskörden finns dokumenterad för varje skördeområde. Figuren nedan är hämtad från Jordbruksverket och visar uppdelningen av skördeområden i Östergötland.

Figur 36 Skördeområden i Östergötland, källa: Jordbruksverket

Större delen av Kinda kommun inkluderas i skördeområde 0512. Och de flesta jordbruksblock är även lokaliserade inom detta område. Övriga delen av Kinda kommun, bland annat Kisa, inkluderas i skördeområde 0511 som arealmässigt är ett större område än 0512, men en mindre del av Kinda.

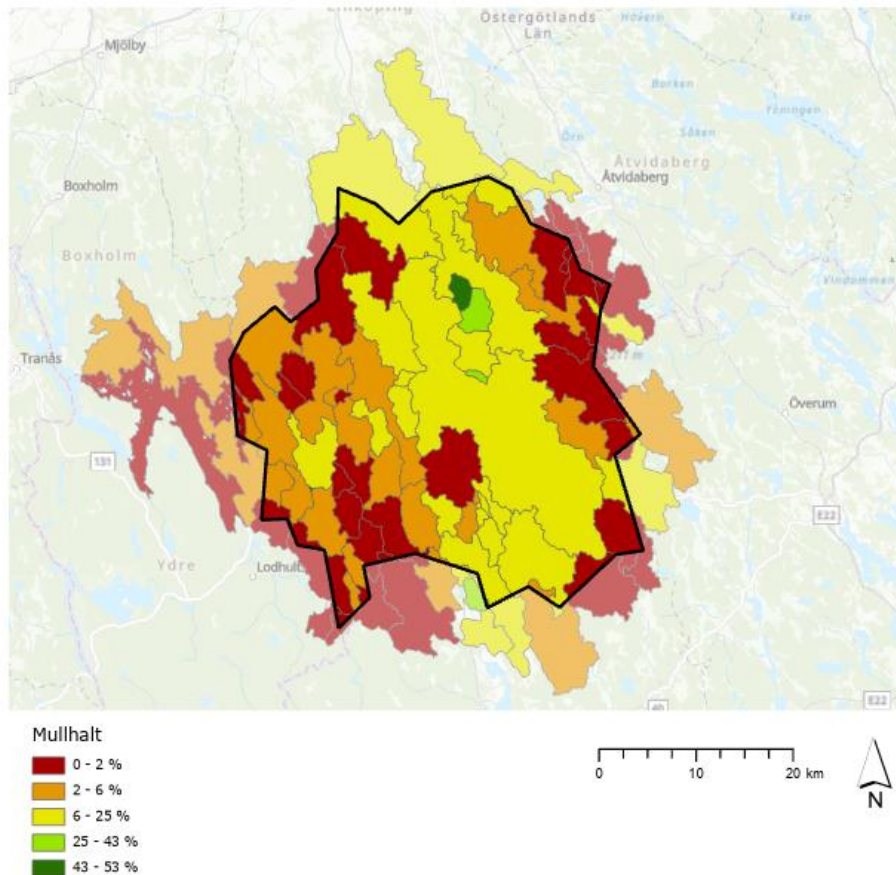
Normskörden beräknas baserat på de senaste 15 åren och det är kg/hektar. Det är en större normskörd generellt i skördeområde 0511 (Tabellen nedan), men det är svårt att tro att så är fallet i Kinda kommun då den största koncentrationen av jordbruksmark återfinns i skördeområde 0512 (se till exempel Figuren ovan).

År	Höstvete	Vårkorn	Havre
2003(0511)	5575	3489	3868
2003(0512)	5157	3419	3221
2012(0511)	...	3455	3944
2012(0512)	4854	3537	3538
2021(0511)	6453	4165	...
2021(0512)	5662	3552	...

Figur 37 Normskörd i kg/hektar, källa: Jordbruksverket

Mullhalten påverkar markens bördighet och struktur. Halterna av mull varierar men är enligt Jordbruksverket (2015) högst i Götalands skogsbygder samt på

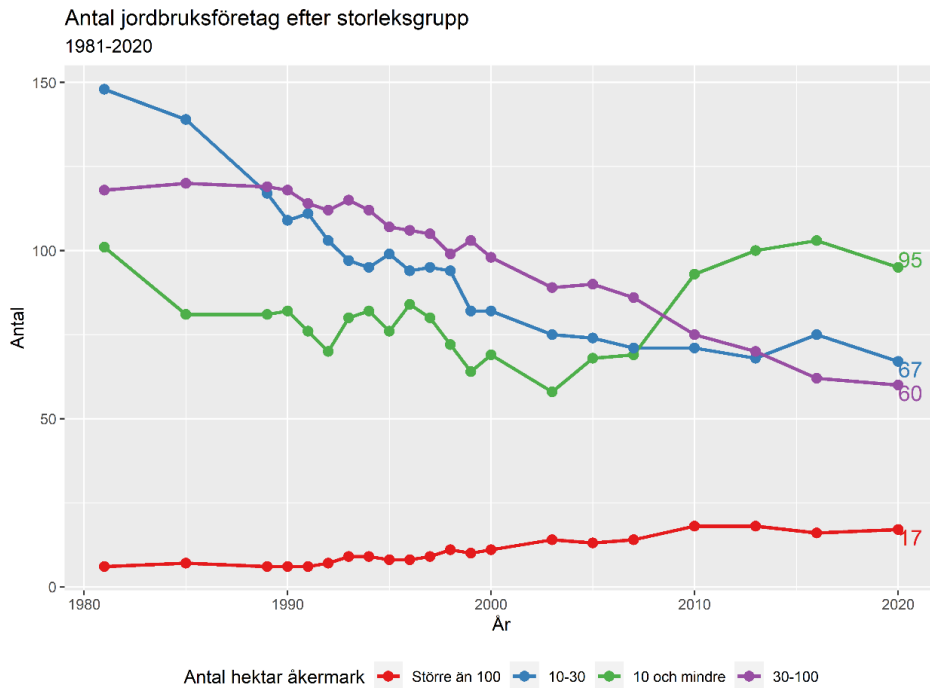
Västkusten. Låg mullhalt begränsar skördepotentialen för jordbruksmarker. Enligt en rapport från Länsstyrelsen, Södermanlands län (2020) är en mullhalt lägre än 3,4 procent något som begränsar skördepotentialen. Det är möjligt att öka mullhalten i jorden, men det tar lång tid. Figuren nedan visar den uppskattade mullhalten i Kinda kommun. Ungefär 60 procent av mullen är kol.

Figur 38 Mullhalt, källa: Jordbruksverket

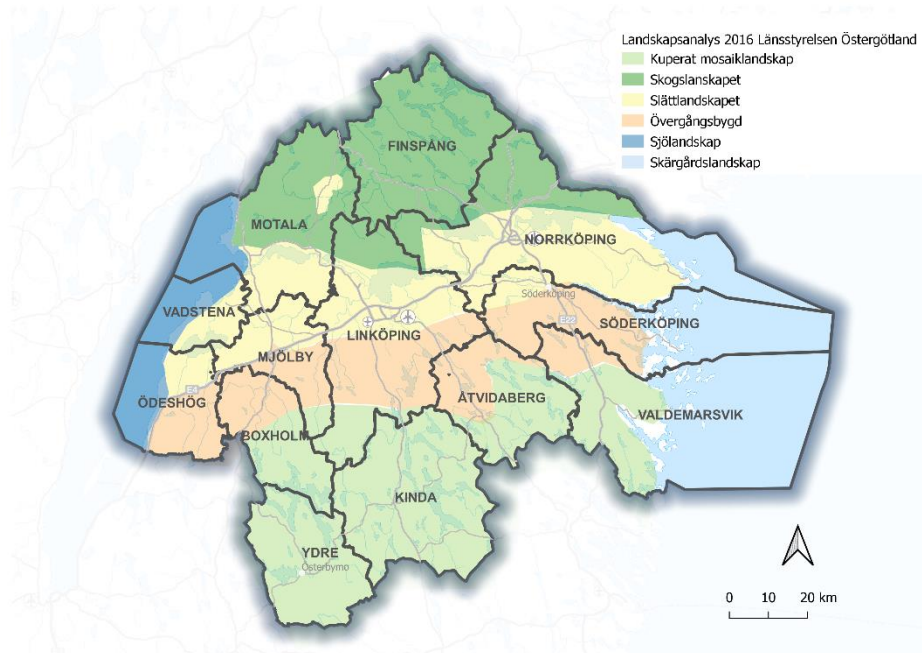
Figuren nedan illustrerar antalet jordbruksföretag uppdelat efter storleken (hektar) på åkermark. Antalet jordbruksföretag som brukar mer än 100 hektar har ökat från 6 till 17 företag mellan 1981 och 2020.

Figur 39 Antalet jordbruksföretag, källa: Jordbruksverket

3.4 Landskapet

Kinda kommun utgörs av ett brutet landskap, ett kuperat mosaiklandskap. För att gynna en variation av ekosystemtjänster, en fungerande grön infrastruktur och en långsiktig klimatanpassning är det fragmenterade småskaliga landskapet, som finns i Kinda kommun, ofta en fördel.

Figur 40 Landskapsanalys, källa: Länsstyrelsen i Östergötland

Kinda kommun har en fördel när det gäller utveckling av tätorter i förhållande städer och orter på slättbygden. Kinda kommun har möjlighet att till stor del utveckla orterna utan att ta jordbruksmark i anspråk. Jordbruksmarken har även generellt en lägre värdering än markerna på slättbygden.

Jordbruksblocken i kommunen är i regel små, se tabell nedan. Av tabellen framgår att knappt 50 procent av alla block har en areal som är högst ett hektar. Det finns 15 block som är större än 20 hektar men där arealen motsvarar 3 procent av den totala arealen.

Tabell 11 Antalet block och storleksfördelningen.

Storleksfördelning				
Intervall	Block		Areal	
	Antal	Procent	Hektar	Procent
0–1 ha	3 827	49	1 868	13
1–2 ha	1 833	24	2 613	19
2–3 ha	795	10	1 943	14
3–4 ha	440	6	1 530	11
4–5 ha	277	4	1 235	9
5–6 ha	171	2	935	7
6–7 ha	114	1	736	5
7–8 ha	82	1	613	4
8–9 ha	60	1	509	4
9–10 ha	32	0	303	2
10–12 ha	41	1	446	3
12–15 ha	42	1	566	4
15–20 ha	25	0	418	3
20-	15	0	376	3
Totalt	7 754	100	14 092	100

3.5 Djurhållande gårdar

I kommunen finns det idag totalt 171 djurhållande gårdar. Totalt är det 62 gårdar som har fler än 10 djurenheter. 50 gårdar har färre än en djurenhet eller så saknas det data för att kunna göra en geografisk analys, se tabell nedan.

Tabell 12 Antalet gårdar med djurenheter, enligt Jordbruksverkets statistik

Djurenheter	
Intervall	Antal gårdar
1–5 enheter	34
>5–10 enheter	25
>10–20 enheter	25
>20 enheter	37
Övriga (<1 djurenhet eller ej beräkningsbara djurgårdar)	50
Totalt	171

3.6 Produktion jordbruksmark

2022 odlades det cirka 12 100 hektar enligt ansökta uppgifter i SAM- ansökan. Mest odlas det slätter- och betesvall på åker. Av spannmålslagen är rågvete den vanligaste grödan. Betesmark står för drygt 33 procent av arealen.

Tabell 13 Andel av kategori odlingstyp enligt figur ovan (Jordbruksverkets statistik)

Jordbruksmarkens användning 2022		
	Areal (ha)	Andel (%)
Korn (höst)	39	0,3
Korn (vår)	147	1,2
Havre	116	1,0
Vete (höst)	460	3,8
Vete (vår)	48	0,4
Blandningar av baljväxter eller klöver till grovfoder/ensilage	1	0,0
Rågvete (höst)	626	5,2
Råg	23	0,2
Majs	17	0,1
Blandsäd (stråsädesblandningar)	43	0,4
Blandsäd (spannmåls-/baljväxt-blandning), mer än 50% spannmål	38	0,3
Stråsäd till grovfoder/ensilage	38	0,3
Raps (höst)	42	0,3
Solros	1	0,0
Rågvete (vår)	10	0,1
Åkerbönor	25	0,2
Proteingrödsblandningar (baljväxter/spannmål) *	11	0,1
Sojabönor (foderväxt)	2	0,0
Matpotatis	2	0,0
Slätter och betesvall på åkermark med en vallgröda som inte är godkänd för vare sig miljöersättning eller ersättningar för ekologisk produktion	668	5,5
Slätter och betesvall på åkermark	5 284	43,7
Betesmark (ej åker)	4 122	34,1
Slätteräng (ej åker)	14	0,1
Träda	194	1,6
Salix	4	0,0
Poppel	5	0,0
Hybridasp	5	0,0
Fruktodling	6	0,0
Grönsaksodling (köksväxter)	2	0,0
Grönfoder	96	0,8
Trädgårdsodling (ej köksväxter, frukt eller bär)	8	0,1
Ej stödberrättigande gröda (bara för ersättningarna inom ekologisk produktion)	0	0,0
Övrig odling på åkermark***	1	0,0
Totalt	12 098	100,0

Sweco | Klassning av jordbruksmark

Uppdragsnummer N/A

Datum 29-09-2023

Dokumentreferens 2024-01-12 Slutlev. Klassning av jordbruksmark i Kinda

4 Ianspråktagande av jordbruksmark

4.1 Kompensationsåtgärder

I det fall jordbruksmark tas i anspråk bör kommunen för att hushålla med jordbruksmarken verka för att kompensationsåtgärder tillämpas. Med detta avses att annan mark ersätter den jordbruksmark som tas i anspråk.

Kommunen bör således verka för att höja ambitionsnivån gällande kompensationsåtgärder i enlighet med principen att den förstörande också står för kostnaden. Det innebär att kostnaden faller på exploatören men det bör också ställas mot behovet av billiga bostäder och att det i slutändan sannolikt blir de boende som får betala för kompensationsåtgärderna. Det ska också ställas mot intentionen med Livsmedelsstrategin²⁶.

I de fall jordbruksmark tas i anspråk bör således möjligheterna till kompensationsåtgärder analyseras.

En styrande princip bör vara att om ianspråktagande av jordbruksmark inte kan undvikas bör först och främst den jordbruksmark som tas i anspråk vara av en lägre klassning.

Kompensationsåtgärder bör ske enligt följande modell:

- I första hand bör annan mark omvandlas till jordbruksmark inom den egna fastigheten där jordbruksmark tagits i anspråk.
- I de fall där det inte är möjligt bör kompensationen av jordbruksmark ske inom kommunen.

Det bör falla på exploatören att säkerställa att åtgärden utförs.

För att hålla nere kostnaderna för kompensationsåtgärder bör i första hand jordbruksmark som idag ligger för fåfot åter tas i drift. Här bör Kinda kommun sträva efter att åkermark ersätts med åkermark respektive att betesmark ersätts med betesmark. I det fall det inte är möjligt kan kompensation ske genom att annan mark omvandlas till jordbruksmark.

4.2 Äkta generationsskifte

Det är omdiskuterat huruvida det ska tillåtas byggnation av enstaka hus på landsbygden på jordbruksmark. Det har på senare tid fastslagits ett flertal domar genom mark- och miljödomstolarna och Mark- och miljööverdomstolen beträffande byggnation på jordbruksmark. Av dessa framgår bland annat att enstaka bostadshus inte ses som ett väsentligt samhällsintresse. Det kan dock finnas skäl för undantag när det gäller byggnation av enstaka hus på landsbygden på jordbruksmark. Det handlar om att säkerställa fortsatt drift av jordbruksverksamhet. I dessa fall bör ett så kallat äkta generationsskifte på

²⁶ Regeringskansliet, [Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030](#)

jordbruksmark tillåtas och vara en naturlig del av utvecklingen av jordbruksverksamheten.

Äkta generationsskifte bör tillåtas för att säkerställa fortsatt drift av jordbruksverksamheten. Med äkta generationsskifte förstås byggnation av småhus på jordbruksmark.

En styrande princip bör vara att sträva efter en samlad bebyggelse. Motivet är att kunna samnyttja försörjningssystem och vägar.

Även här finns skäl som talar för att kommunen ska verka för kompensationsåtgärder, där så är möjligt. Om möjligt bör kompensation av mark ske inom den egna fastigheten.

Säkerställandet av fortsatt drift av jordbruksverksamheten genom äkta generationsskifte bör därmed vara överordnat ianspråktagande av jordbruksmark.

4.3 Avtal

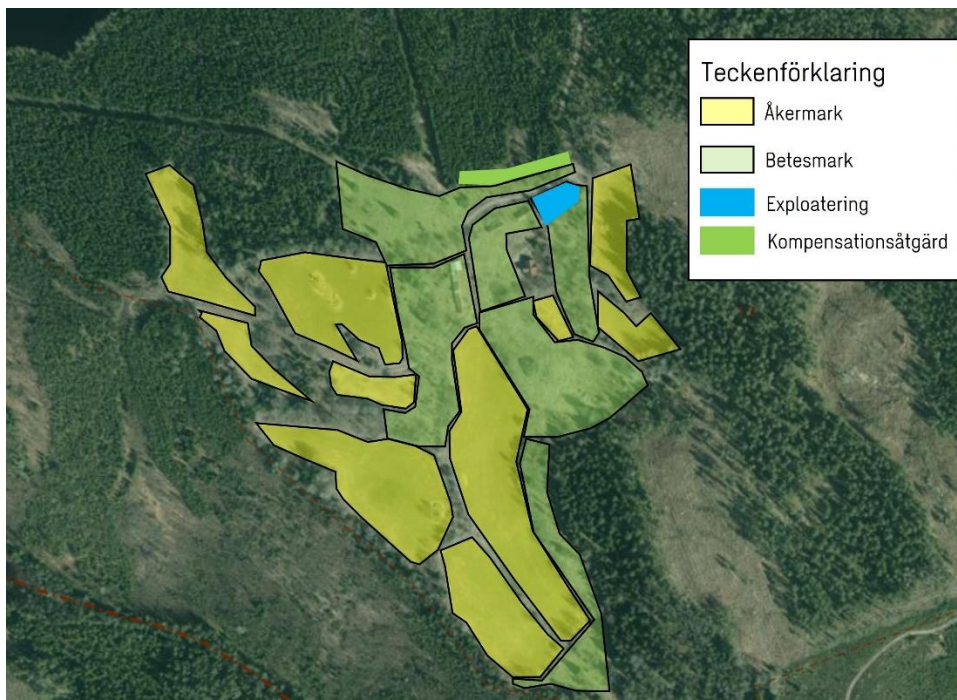
I det fall kompensationsåtgärder är aktuellt ska det framgå av exploateringsavtal eller liknade avtal. Den eller de marker som är aktuella som kompensationsåtgärder ska framgå av avtalet tillsammans med en tidsplan för utförandet. Här ska det också framgå viden eller liknade i det fall kompensationsåtgärder inte utförs.

4.4 Uppföljning av utförda åtgärder

Redovisning av fullgörandet av kompensationsåtgärder åligger exploitören. Uppföljning av att åtgärden har blivit utförd faller på Kinda kommun.

4.5 Exempel på kompensationsåtgärder

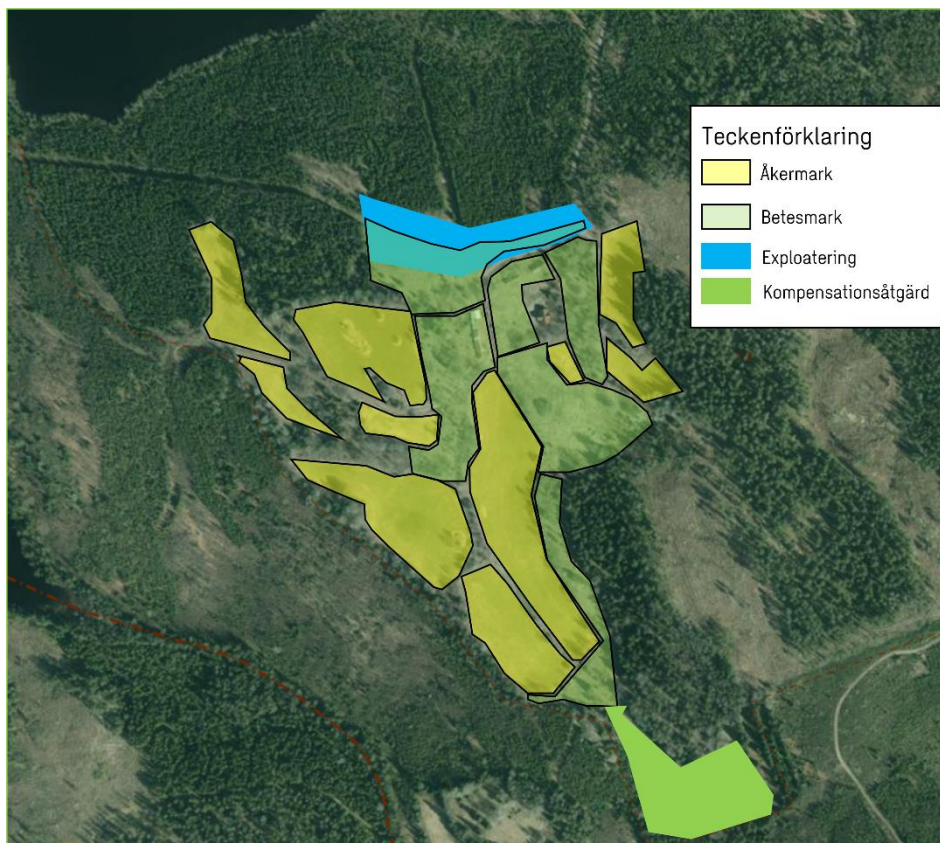
I det första fallet handlar det om ett äkta generationsskifte med en exploatering på en betesmark. Exploateringen är markerad i blått. Exploateringen ligger invid den väg som idag leder fram till nuvarande boningshus. Vid exploateringen kan man både nyttja nuvarande tekniska försörjningssystem och den väg som i dag finns. Som kompensationsåtgärd omvandlas en skogsmark till betesmark. Detta område är markerat i grönt.

Figur 41 Exempel på kompensationsåtgärd där skogsmark omvandlas till betesmark

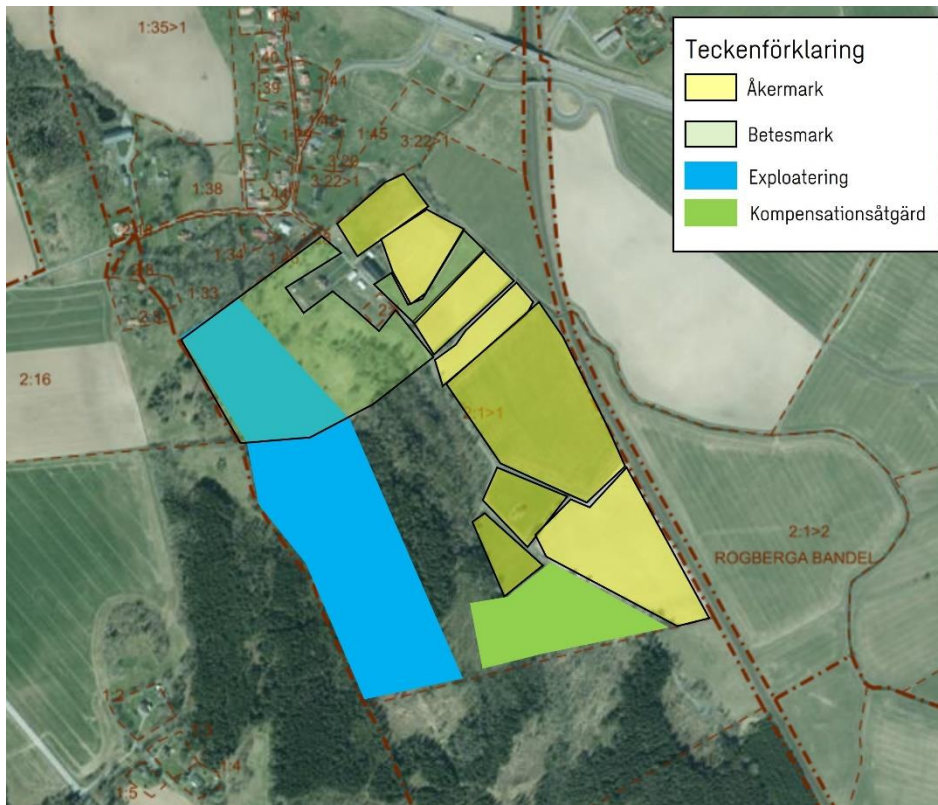

I det andra exemplet föreslås en exploatering av tre villor att ske. En del av den mark som tas i anspråk består av skogsmark och en del av betesmark. Exploateringsområdet är markerat i blått och blågrönt. Det område som består av betesmark är markerat i blågrönt. I söder finns en betesmark som i dagsläget inte nyttjas. Denna mark (markerad i grönt). Denna mark föreslås som kompensationsåtgärd.

Figur 42 Exempel på kompensationsåtgärd där i dagsläget inte använd betesmark åter tas i bruk

I det tredje exemplet föreslås en exploatering av en större mark för bostäder. En del av den mark som tas i anspråk består av skogsmark och en del av betesmark. Exploateringsområdet är markerat i blått och blågrönt. Det område som består av betesmark är markerat i blågrönt. I söder finns skogsmark som kan omvandlas till betesmark. Denna mark föreslås som kompensationsåtgärd.

Figur 43 Exempel på kompensationsåtgärd där skogsmark omvandlas till betesmark

5 Sammanfattning

Kinda kommun präglas av ett småskaligt landskap med mycket jordbruksmark (12,5 procent) jämfört med riket (8 procent). Det finns generellt mycket mer åkermark än betesmark. Cirka 60 procent är åkermark och 40 procent är betesmark. Betesmarkerna är små och utspridda i jordbrukslandskapet men värdefulla då de har rikligt med inslag av sällsynta växter och särskilda värden med högt bevarandevärde. Av den produktiva åkermarken är drygt 25 procent helt ekologiskt omställd och ökar enligt statistiken. I enlighet med Livsmedelsstrategin²⁷ kan det vara rationellt i det fragmenterade jordbrukslandskapet som Kinda kommun har att låta bevara den högt klassade sammanhållande jordbruksmarken som är lätta att sambruka.

För att utveckla kommunen krävs ibland ytkrävande exploateringar som innebär att jordbruksmark tas i anspråk till fördel för väsentliga samhällsintressen. Målet att uppnå en hållbar samhällsstruktur väger i de fall tyngre än bevarandet av jordbruksmarken. Framkommer det i detaljplanearbetet eller i annan process att det är tekniskt och funktionellt lämpligt samt ekonomiskt rimligt ska exploateringen ske med hänsyn till jordbruksmarkens värden såsom högt klassningsvärde och naturvärden. När områden detaljplanearbetet ska de olika aspekterna avseende värnandet av vissa bevarande värda jordbruksblock ställas mot hur exploateringen bäst lämpas att placeras för att, ur ett samhällsbyggnadsperspektiv, uppnå en sammanhållen bebyggelse.

---

²⁷ Regeringskansliet, [Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030](#)

6 Medverkande tjänstepersoner

Sweco

Torun Andersson
Planarkitekt

Rebecca Petersson
Planarkitekt

Leen Bellens
Planarkitekt

Karl Persson
GIS-ingenjör

Åke Svensson
Gruppchef

7 Referenser och datakällor

Referenser

Boverket (2020) *Ekosystemtjänster i den byggda miljön.*

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/ekosystemtjanster/>

Europeiska kommissionen (2023) *Jordbruksblock.*

<https://data.europa.eu/data/datasets/df439ba5-014e-44ec-86cb-ddb9e5ba306c?locale=sv>

Jordbruksverket (2022) *Jordbruksmarkens användning 2022. Slutlig statistik.*

<https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2022-10-20-jordbruksmarkens-anvandning-2022.-slutlig-statistik>

Jordbruksverket, *Jordbruksmarkens värden (OVR362)*

<https://www2.jordbruksverket.se/download/18.352c057214f2288b85cf16be/1439541455348/ovr362.pdf>

Jordbruksverket (2015) *Kommunens möjligheter att bevara och utveckla jordbruksmarkens värden.*

<https://www2.jordbruksverket.se/download/18.4d857f2814e3cf3eeda339be/1435583214713/ovr357.pdf>

Jordbruksverket (2023) *Gårdsstöd 2023.*

<https://jordbruksverket.se/stod/jordbruk-tradgard-och-rennaring/jordbruksmark/gardsstod>

Länsstyrelsen i Jönköpings län (2019) *Regional livsmedelsstrategi för*

Jönköpings län 2030. <https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2019/regional-livsmedelsstrategi-for-jonkopings-lan-2030.html>

Länsstyrelsen Södermanlands län, *Jord- och skogsbruk i översiktsplanen.*

<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2019/regional-livsmedelsstrategi-for-jonkopings-lan-2030.html>

Länsstyrelsen Västerbotten (2021) *Jordbruksmark i fysisk planering – Vägledning för tillämpning av 3 kap. 4 § miljöbalken.*

<https://catalog.lansstyrelsen.se/store/34/resource/4>

Näringsdepartementet. (2017) *Regeringen ökar stödet till ekologiskt jordbruk.*

<https://news.cision.com/se/naringsdepartementet/r/regeringen-okar-stodet-till-ekologiskt-jordbruk,c2348810>

Prop. 1985/86:3. *Med förslag till lag om hushållning med naturresurser m.m.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/proposition/med-forslag-till-lag-om-hushallning-med_q9033/

Regeringskansliet. *Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030.*

https://regeringen.se/contentassets/b52c21d68bcd4696adf4499e15007879/2017_lms_vision_mal_webb2.pdf

Regeringen (2023) *Det är dags för en livsmedelsstrategi 2.0.*

<https://www.regeringen.se/debattartiklar/2023/02/det-ar-dags-for-en-livsmedelsstrategi-2.0>

Region Östergötland (2021) *Utvecklingsstrategi för Östergötland.*

<https://ledsys.lio.se/Document/Document?DocumentNumber=62773>

SFS 1998:808. *Miljöbalk.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808/

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan-och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/

SFS 2010:900.

SFS 2013:251. *Miljöprövningsförordningen.*

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljoprovningsforordning-2013251_sfs-2013-251/

SOU 2015:99. *Planering och beslut för hållbar utveckling.*

<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2015/12/sou-201599/>

Sveriges miljömål. <https://www.sverigemiljomal.se/>

Vreta Kluster, *Den regionala livsmedelsstrategin är ett viktigt steg i arbetet för ett livskraftigt Östergötland.*

https://www.vretakluster.se/images/dokument/01_Livsmedelsstrategi.pdf

Datakällor

Blockdatabasen 2023 till 2022, Jordbruksverket

Ansökta uppgifter från jordbrukare 2013 till 2022, Jordbruksverket

Inventering av ängs – och betesmarker (TUVA)-databasen, Jordbruksverket

Statistik över djurhållande gårdar, Jordbruksverket

Statistik över areella näringarna, Jordbruksverket

Befolkningsutveckling, Statistiska Centralbyrån (SCB)

Metrias (Sweco) *metod för värdering av jordbruksmark.*